

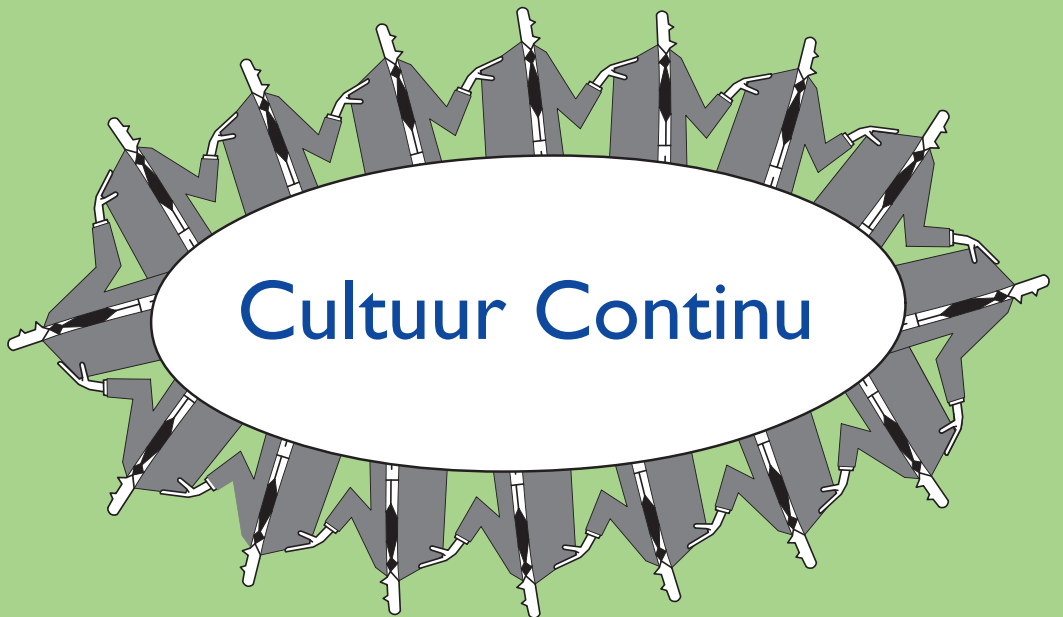

Provincie Zeeland

Zeeland

Cultuurhistorie
en Monumenten

Provincie

2007-2012

Cultuurhistorie en Monumenten

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
1. Inleiding.....	4
2. Huidig beleid Cultuurhistorie en Monumenten.....	5
2.1 Autonome taken	5
2.2 Wettelijke taken	6
3. Uitgangspunten beleid cultuurhistorie en monumenten 2007-2012.....	7
4. Cultuurlandschap en Monumenten	9
4.1 Cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit	9
4.1.1 Cultuurhistorische Hoofdstructuur	9
4.1.2 Cultuurhistorie, natuur en landschap	11
4.1.3 Culturele planologie.....	12
4.2 Gebouwde Monumenten	13
4.2.1 Kerkgebouwen.....	15
4.2.2 Boerderijen	16
4.2.3 Molens	18
4.2.4 Industrieel erfgoed	19
4.3 Mobiel erfgoed.....	20
4.3.1 Maritiem erfgoed	20
4.3.2 Railinfrastructuur	21
5. Cultuurhistorie in de samenleving	22
5.1 Erfgoededucatie	22
5.1.1 Onderwijs	22
5.1.2 Opleiding	22
5.1.3 Erfgoed toegankelijk.....	23
5.2 Cultuurhistorie en toerisme.....	24
6. Partners	25
6.1 Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland.....	25
6.2 Vrijwilligersorganisaties	25
6.3 Gemeenten.....	26
6.4 Rijk.....	26
6.5 Grensoverschrijdende partners	26
6.6 Overige organisaties.....	26
7. Financieel kader.....	28

Bijlagen:

- Kaart met de gebieden met bijzondere cultuurhistorische waarden
- Totaaloverzicht geïnventariseerde historische boerderijen

Voorwoord

Zeeland is rijk aan oude dorpjes, historische binnensteden, landschappen, oude boerderijen, fabrieken, kerken, molens, haventjes en kleine cultuurhistorische elementen. Net als veel andere Zeeuwen en bezoekers van onze provincie, geniet ik erg van deze historische omgeving. Aan elk cultuurlandschap en elk gebouw dat daar onderdeel van uitmaakt, zijn verhalen verbonden en zo vormen zij het tastbare bewijs voor veel boeiende en aantrekkelijke herinneringen uit het verleden, die ook het hedendaagse leven kunnen inspireren.

De cultuurlandschappen en bouwwerken die de tand des tijds hebben doorstaan, hebben vaak ook bijzondere kwaliteiten. Mensen herkennen dat en het is om deze reden dat mensen naar Zeeland komen om onze cultuurhistorie te beleven en ervan te genieten. Het is dus zaak deze tastbare herinneringen aan ons verleden te bewaren, want deze zijn vaak ook kwetsbaar. Het instandhouden ervan vraagt aandacht, geld, visie op mogelijkheden voor nieuwe functies, kennis van oude ambachtsvaardigheden en een nauwe samenwerking met alle partijen ten behoeve van de monumentenzorg en cultuurhistorie.

In de voorliggende nota met ons provinciaal beleid zijn het behoud, de ontwikkeling, de ontsluiting en het gebruik van ons onroerend en mobiel erfgoed de belangrijkste items. Misschien zegt het u allemaal niet zoveel. Maar trek er

dan eens op uit om het met eigen ogen te zien. Naar bijvoorbeeld de H. Lambertuskerk in Vogelwaarde, waar ons Restauratie Opleidingsproject is begonnen. Of dat varkenskot ergens in de buurt van Grijskerke dat met hulp van de Stichting Landschapsbeheer Zeeland in oude luister is hersteld. Vlieg laag over het Zeeuws-Vlaamse land om de patronen van de Staats-Spaanse linies in het landschap te herkennen en bezoek aansluitend één van de forten in die omgeving. Samen met onze Vlaamse burens zijn er plannen ontwikkeld om de zichtbaarheid stap voor stap te versterken. Rij eens langs Kortgene en kijk naar de molen aan het begin van het dorp. Is het vreemd dat inwoners initiatief hebben genomen deze weer compleet te maken en geschikt om te draaien?

Allemaal voorbeelden van projecten, waar ik de afgelopen jaren bij de voorbereiding van deze nota ook mee kennis heb gemaakt. Ik hoop dat deze en de talloze andere voorbeelden u inspireren om ook een bijdrage te leveren aan het instandhouden van al die cultuurhistorische pareltjes in onze provincie.

Harry van Waveren
Gedeputeerde van o.a. cultuur

Inleiding

Eén van de speerpunten van het provinciaal cultuurbeleid is integrale aandacht voor het cultureel erfgoed van Zeeland in de meest brede zin (zie bladzijde 26 van de nota *Cultuur Continu, Cultuurnota 2005-2008 van de Provincie Zeeland*). Cultureel erfgoed is een breed begrip en hieronder vallen vele vormen van (im)materieel erfgoed zoals monumenten, museale voorwerpen, oude schepen, gewoonten en gebruiken, (orale) tradities en rituelen. Gezien deze breedte en de verschillende ontwikkelingen, taken en verantwoordelijkheden hebben wij besloten op vier redelijk af te bakenen deelterreinen van dit beleidsveld separate uitwerkingsnota's uit te brengen, namelijk:

1. archeologie;
2. monumentenzorg en cultuurhistorie;
3. musea;
4. immaterieel erfgoed en archieven.

Het is en blijft nadrukkelijk onze bedoeling het provinciaal beleid voor het culturele erfgoed van Zeeland integraal en in samenhang uit te voeren.

Voor u ligt de uitwerkingsnota van het als tweede genoemde deelterrein, namelijk *Cultuurhistorie en Monumenten 2007-2012*, die op 8 december 2006 door Provinciale Staten is vastgesteld.

In ons beleidsprogramma *Alle zeilen bij (2003-2007)* hebben wij aangegeven dat wij willen werken aan het behoud en het verder ontwikkelen van een duurzaam Zeeland. Daarbij zetten wij met name in op sociaal beleid en zorg, economie en toerisme en ruimtelijke kwaliteit, de zogenaamde duurzaamheidsdriehoek. Het streven naar behoud via continuïteit en naar ontwikkeling via vernieuwing is een belangrijke opdracht voor ons college; geen duurzaamheid zonder ontwikkeling.

In *Cultuur Continu* wordt de relatie van ons provinciaal cultuurbeleid met andere beleidsvelden uitgewerkt. Deze relatie wordt tevens gelegd in het *Provinciaal Sociaal Economisch*

Beleidsplan, het Beleidskader Sociale Zorg, het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012 en De driehoek rond.

Deze nota loopt van 2007 tot 2012, het einde van de volgende cultuurnotaperiode. Omdat het Omgevingsplan eveneens tot 2012 loopt en cultuurhistorie een nadrukkelijke plaats inneemt in ons ruimtelijke beleid, hebben we gekozen voor dezelfde periode als voor het Omgevingsplan.

De rode draad in deze uitwerkingsnota is de komende jaren te investeren in het behoud, de ontwikkeling, de ontsluiting en het gebruik van onze cultuurhistorie. In deze nota worden voorstellen gedaan voor het realiseren van een geactualiseerd en integraal beleid voor cultuurhistorie, onderdelen van het onroerend en het mobiel erfgoed.

Wij zetten in op het cultuurlandschap omdat dit bestaat uit structuren, zoals verdedigingslinies, en ensembles, zoals een oude polder, die de leesbaarheid van ons landschap bepalen. Onder onroerend erfgoed verstaan wij de historische bouwkunst en stedenbouw, de historische geografie en de archeologie. Vanwege de specifieke ontwikkelingen op het gebied van de archeologie is aan dit onderwerp een aparte nota gewijd die op 25 april 2006 door ons is vastgesteld. Onder mobiel erfgoed verstaan we in het kader van deze nota het maritiem erfgoed en het erfgoed van spoor- en tramwegen.

De opbouw van deze nota is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op ons huidige beleid. In hoofdstuk 3 worden de uitgangspunten voor ons toekomstig beleid uiteengezet. Hoofdstuk 4 gaat in op de rol van cultuurhistorie als onderdeel van onze omgeving. De bijdrage van cultuurhistorie aan het behoud en de ontwikkeling van ons Zeeuwse cultuurlandschap staat hier centraal. Hoofdstuk 5 gaat in op de rol van cultuurhistorie in onze samenleving. In hoofdstuk 6 komen onze partners aan bod. De nota eindigt met de voor de uitvoering van dit beleid beschikbare financiën.

Huidig beleid Cultuurhistorie en Monumenten

Ons algemene beleid op het gebied van cultuur is vastgelegd in *Cultuur Continu, Cultuurnota 2005-2008 van de Provincie Zeeland*. Voor ons cultuurbeleid zijn drie ambities geformuleerd:

1. een substantiële bijdrage leveren aan de totstandkoming van een zo gevarieerd en zo gespreid mogelijk cultureel aanbod in Zeeland;
2. een zo groot mogelijke cultuurparticipatie realiseren;
3. het versterken van de culturele factor in de samenleving.

Daarnaast is een aantal beleidsonderdelen geformuleerd waar wij als provincie intensief op inzetten. Eén van de speerpunten is: cultureel erfgoed in de meest brede zin.

Ons beleid voor cultuurhistorie omvat grotendeels autonome taken, waar we als provincie invulling aan geven en die gebaseerd zijn op het behoud, de ontwikkeling, de ontsluiting, en het gebruik van cultuurhistorie. Daarnaast hebben wij een beperkte wettelijke taak in het kader van de Monumentenwet 1988.

2.1 Autonome taken

Toekomst voor het verleden, 10-puntenplan voor de Zeeuwse Cultuurhistorie

In 2002 is *Toekomst voor het verleden, 10-puntenplan voor de Zeeuwse Cultuurhistorie* verschenen. In dit plan is de relatie tussen cultuurhistorie, ruimtelijke inrichting en toerisme uitgewerkt. Dit plan richt zich vooral op het behoud, de ontwikkeling, de ontsluiting en het gebruik van de cultuurhistorie van Zeeland. Deze zaken vormen de essentie van dit plan en zijn in vrijwel alle actiepunten en uitvoeringsacties die daaruit zijn voortgekomen, terug te vinden. Het 10-puntenplan is een uitvoeringsplan en niet zo zeer een beleidsplan.

Mede ter voorbereiding op het opstellen van de nu voorliggende nota is eind 2005 een evaluatie van het 10-puntenplan opgesteld. Hierin wordt geconcludeerd dat van 2003 tot en met 2005 met dit plan een flinke bijdrage is geleverd aan het behoud, de ontwikkeling, de ontsluiting en het gebruik van de cultuurhistorie van Zeeland. Er zijn veel projecten gesubsidieerd waarbij met name het uitvoeringsgerichte aspect een belangrijke rol heeft gespeeld. De gelden die beschikbaar waren zijn geheel besteed. Verschillende projecten konden niet gehonoreerd worden omdat er geen budget meer beschikbaar

was. Een aantal gesubsidieerde projecten, zoals dat van de Stichting Landschapsbeheer voor het herstel van kleine cultuurhistorische elementen, heeft geresulteerd in een vervolproject dat gefinancierd wordt met structurele subsidie van de provincie en/of van derden.

Geconcludeerd is dat er veel succesvolle projecten binnen dit plan zijn uitgevoerd. Wel is hierbij opgemerkt dat dit op incidentele basis is gebeurd en dat er behoefte is aan een stevig beleidskader waarbij hiervoor structureel mogelijkheden worden geschapen. Dit is in de nu voorliggende nota nader uitgewerkt.

Meerjarige en incidentele subsidies

Naast de bovengenoemde incidentele subsidies uit het 10-puntenplan voor de Zeeuwse cultuurhistorie, verstrekken wij incidentele (activiteiten)subsidies op het gebied van cultuurhistorie in het kader van *C-culture 2005-2008*, een subsidieprogramma voor projecten en activiteiten op incidentele basis (zie hoofdstuk 5).

Een aantal provinciaal werkende particuliere organisaties op het gebied van cultuurhistorie ontvangt van ons een meerjarige subsidie, zoals de Boerderijenstichting Zeeland en Vereniging de Zeeuwse Molen.

Monumenten

Voor de instandhouding van bepaalde categorieën rijksmonumenten verstrekt de provincie onderhoudssubsidies en draaipremies voor molens, op basis van de Verordening onderhoudssubsidies monumenten en draaipremies molens Zeeland.

Sinds maart 2005 bestaat in Zeeland, net als in acht andere provincies, een Cultuurfonds voor Monumenten. Dit fonds is opgericht op initiatief van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Nationaal Restauratiefonds en de provincie Zeeland. Uit dit fonds worden laagrentende leningen verstrekt voor de restauratie van gemeentelijke monumenten, beeldbepalende panden in beschermde stads- en dorpsgezichten en geïnventariseerde historische boerderijen.

In het kader van het 10-puntenplan voor de cultuurhistorie is met het oog op het behoud van verschillende categorieën monumenten, een aantal projecten uitgevoerd, zoals de pilot historische kerken, de pilot historische boerderijen en de inventarisatie van historische boerderijen.

Cultuurhistorische Hoofdstructuur

Met het opstellen van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van Zeeland hebben wij de afgelopen periode de cultuurhistorische elementen, structuren en waarden in onze provincie in kaart gebracht. Hiermee geven wij de cultuurhistorie een vaste plaats bij afwegingen die plaatsvinden in het kader van de ruimtelijke ontwikkeling en in ons ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Ons beleid hiervoor komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

Mobiel erfgoed

Ons beleid met betrekking tot het mobiel erfgoed is tot nu toe met name gericht op maritiem erfgoed en in beperkte mate op het erfgoed van railinfrastructuur.

Voor wat betreft het maritiem erfgoed is de ondersteuning door de Stichting Cultureel erfgoed Zeeland (SCEZ) van het platform maritiem erfgoed gerealiseerd en zijn lijsten van monumentale schepen opgesteld. Er zijn projecten gerealiseerd via Interreg (een Europees structuurfonds) zoals de restauratie van schepen, de restauratie van de Stads- en Commercieerf in Zierikzee en de Scheepswerf Meerman in Arnhemuiden.

Voor wat betreft railinfrastructuur is incidenteel bijgedragen aan instandhoudingactiviteiten van de stichting Stoomtrein Goes-Borsele. In het kader van de cultuurnota is voor de jaren 2005-2008 voorzien in subsidie voor verdere ondersteuning van deze stichting.

Relatie met andere beleidsvelden

Zoals aangegeven in Cultuur Continu, is de inbreng van cultuur in andere beleidsvelden één van de speerpunten van ons cultuurbeleid. Cultuur versterkt de ruimtelijke kwaliteit, levert een bijdrage aan de toeristische aantrekkelijkheid van Zeeland en is een belangrijke factor bij het bevorderen van de sociale cohesie binnen de Zeeuwse maatschappij.

Economisch gezien schept cultuurhistorie werkgelegenheid, aantrekkelijke vestigingsfactoren voor mensen en bedrijven en versterkt het toerisme in Zeeland.

Voor wat betreft de relatie tussen het ruimtelijk beleid en het cultuurhistorisch beleid is het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012 van belang. Hierin wordt cultuurhistorie niet alleen als één van de omgevingskwaliteiten van onze provincie aangemerkt maar ook als bron van inspiratie voor de ruimtelijke ontwikkeling hiervan.

SCEZ

Voor het uitvoeren van ons beleid op het gebied van cultureel erfgoed subsidiëren wij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ). Van deze stichting verwachten wij dat zij bijdragen levert aan het initiëren, ontwikkelen en coördineren van activiteiten en projecten op het gebied van cultureel erfgoed. Bij de SCEZ is onder meer de Monumentenwacht Zeeland ondergebracht, evenals het Steunpunt Monumentenzorg, dat wij samen met het rijk financieren.

Relatie met ontwikkelingen op rijksniveau

Naast ons eigen provinciale beleid zijn er ook landelijke ontwikkelingen waar wij als provincie op inspelen en een provinciale invulling aan geven.

Hieronder valt onder meer het rijksbeleid Belvedere, waarbij cultuurhistorie als uitgangspunt geldt voor de ruimtelijke inrichting van Nederland. De Belvedere-strategie uit 1999, 'behoud door ontwikkeling' staat hierin centraal. Ruimtelijke ontwikkelingen kunnen zo profiteren van cultuurhistorie die aanwezig is in een gebied, waarbij tegelijk het behoud van cultuurhistorie wordt gestimuleerd. Op provinciaal niveau komt dit vooral tot uitdrukking in de uitvoering van projecten (Staats Spaanse Lijnen, KSG-terrein) en in de inbedding van deze Belvedere-strategie in ons provinciaal beleid.

Voor wat betreft de monumentenzorg heeft de invoering van het Besluit Rijkssubsiëring Instandhouding Monumenten (BRIM) met ingang van 1 februari 2006, voor ons provinciaal beleid gevolgen (zie hoofdstuk 4.2).

Op rijksniveau komt meer aandacht voor het historische interieur. In de rijksnota Van object naar samenhang, De instandhouding van ensembles van onroerend en roerend cultureel erfgoed van het rijk wordt ingegaan op de context van het culturele erfgoed, waarbij de aandacht zich richt op gebouwen en ruimten met hun bijbehorende historische inrichting, oftewel het historisch interieur met zijn meubilering. In Zeeland bevinden zich met name in rijksmonumenten dergelijke historisch waardevolle interieurs.

Met de fusie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek tot één Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten (RACM) is een dienst gevormd die zich inzet voor onze historische omgeving en voor het daarmee verbonden erfgoed. Het rijk is daarbij overtuigd dat cultureel erfgoed betekenis aan de leefomgeving geeft en dat die omgevingszorg een integrale zorg moet zijn.

Dit uitgangspunt delen wij en dat komt ook terug in deze nota.

2.2 Wettelijke taken

Op het gebied van monumentenzorg hebben wij naast onze autonome taken, tevens een beperkte medebewindstaak in het kader van de Monumentenwet 1988.

Deze wettelijke taken betreffen de adviestaak van Gedeputeerde Staten (GS) bij aanwijzing tot rijksmonument, bij verzoek tot sloop, wijziging en restauratie van rijksmonumenten gelegen buiten de bebouwde kom. Daarnaast heeft GS een adviestaak bij de aanwijzing en intrekking van beschermde stads- en dorpsgezichten.

Uitgangspunten beleid cultuurhistorie en monumenten 2007-2012

Cultuur creëert samenhang, verbinding, diversiteit en dynamiek. Zij geeft het leven een toegevoegde waarde en mensen hun identiteit. Wij vinden het belangrijk dat onze rijke cultuurhistorie behouden blijft voor de huidige bevolking en de generaties na ons.

In de nota Cultuur Continu zijn drie ambities benoemd. Deze ambities strekken zich ook uit over het beleidsterrein cultuurhistorie en monumenten en zien er, vertaald naar dit terrein, als volgt uit:

1. Het realiseren van een zo gevarieerd en zo gespreid mogelijk, kwalitatief goed aanbod van cultuurhistorie en monumenten is essentieel. Het behoud en beheer van gebouwen, bouwwerken, structuren, elementen en andere restanten uit het verleden zijn noodzakelijk om de cultuurhistorie te beleven en kennis daarvan over te dragen.
2. Hiermee hangt nauw samen onze ambitie om een zo groot mogelijke cultuurparticipatie te realiseren. Wij willen dat zoveel mogelijk mensen in onze provincie kennis kunnen maken met onze rijke cultuurhistorie en deel kunnen nemen aan activiteiten op dit terrein. Vaak gebeurt dit door nauw betrokken vrijwilligers, die heel veel tijd, energie en soms ook geld steken in een stukje cultureel erfgoed. Het ondersteunen van het totaal aan activiteiten, organisaties en infrastructuur op het terrein van cultuurhistorie in Zeeland is hiervoor van belang.
3. Onze derde ambitie is het versterken van de culturele factor in de samenleving, door te zorgen dat cultuurhistorie in de maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling van Zeeland een stevige en inspirerende rol speelt. Er is nog onvoldoende besef van het maatschappelijk kapitaal dat hiermee is gemoeid. Monumenten en historische structuren kennen een hoge maatschappelijke waardering en geven daarmee een belangrijke bijdrage aan de beleving van de ruimtelijke kwaliteit en daardoor aan de woonomgeving en het toerisme in onze provincie.

Voor het behoud en het verder ontwikkelen van een duurzaam Zeeland zetten wij met name in op sociaal beleid en zorg, economie en toerisme en ruimtelijke kwaliteit, de zogenaamde duurzaamheidsdriehoek. In alledrie deze beleidsvelden is de inbreng van cultuurhistorie van belang.

Voor het bereiken en bevorderen van sociale cohesie in onze

samenleving spelen met name de vele vrijwilligers die op het gebied van cultuurhistorie actief zijn en de vele cultuurhistorische locaties die overal om ons heen aanwezig zijn en onze leefomgeving mede bepalen, een rol. In het rapport *De driehoek rond* zijn belangrijke uitgangspunten geformuleerd om de sociale pijler in ons beleid te versterken. Deze uitgangspunten zullen wij ook in deze uitwerkingsnota hanteren.

In het kader van de ruimtelijke kwaliteit is cultuurhistorie één van de omgevingskwaliteiten en van groot belang voor het duurzaam instandhouden van de identiteit en herkenbaarheid van onze dagelijkse leefomgeving, zoals ook in het *Omgevingsplan Zeeland 2006-2012* is gesteld. In deze nota wordt hieraan verder uitwerking gegeven.

In het kader van economie en toerisme is cultuurhistorie van belang omdat cultuurhistorische locaties onze provincie aantrekkelijk maken voor bewoners en bezoekers. Daarnaast is een plek met een duidelijke historische betekenis een aantrekkelijke vestigingsplek. Wij zien een kans om met behulp van toerisme het belang van cultuurhistorie en monumenten steviger in het beleid van de provincie en andere overheden te verankeren.

Met duurzame ontwikkeling bedoelen wij in deze uitwerkingsnota de ontwikkeling van cultuurhistorie in een steeds veranderende omgeving, waarbij de betekenis en waarde van dit erfgoed in stand wordt gehouden. In onze samenleving met een hoog ontwikkelde technologie en een overvloed aan beschikbare informatie neemt het belang van de eigen specifieke omgeving en de menselijke maat daarin alleen maar toe. Daarnaast is diversiteit een bepalende factor bij de uitwerking van ons cultuurbeleid. De diversiteit van Zeeland kenmerkt zich met name door verschillen tussen verstedelijkte en plattelandsgebieden en regionale verschillen als gevolg van de voormalige eilandenstructuur. De regio's hebben een eigen culturele identiteit en geschiedenis. Deze zorgen ervoor dat je weet waar je bent, omdat het landschap elders anders is.

Deze eigenheid van Zeeland en van de verschillende regio's willen wij behouden voor de huidige bevolking en de generaties na ons. Daarbij beschouwen wij cultuurhistorie in relatie met de omgeving: gebouwen, het landschap, de beleving van betrokkenen, ruimtelijke en sociaal-economische ontwikkelingen. Ook

dient cultuurhistorie gebruikt te worden als inspiratiebron bij nieuwe ontwikkelingen.

Als wij niet nu overgaan tot het nemen van maatregelen gaan onderdelen van onze cultuurhistorie voorgoed verloren, wat grote gevolgen heeft voor de kwaliteit van onze leefomgeving, voor de toeristische aantrekkelijkheid, de aantrekkelijkheid als woon- en verblijfplaats maar ook als vestigingsplaats voor bedrijven.

In ons beleid voor de komende jaren zijn de volgende uitgangspunten van belang:

- Behoud door ontwikkeling: onze benadering is niet gericht op het ongewijzigd behouden van de huidige situatie. Monumenten en andere cultuurhistorische structuren en elementen dienen actief onderdeel uit te maken van onze hedendaagse samenleving. Functieveranderingen en aanpassingen ten behoeve daarvan, kunnen daarbij horen. Het is niet de bedoeling om Zeeland in een openluchtmuseum te veranderen.
- Gebiedsgerichte benadering: cultuurhistorische structuren en elementen dienen in hun context te worden gezien, als onderdeel van het landschap.
- Kenmerkend Zeeuws: cultuurhistorische structuren en ele-

menten die kenmerkend zijn voor (een deel van) Zeeland, hebben onze bijzondere aandacht.

- Mate van kwetsbaarheid in onze samenleving: het aantal monumenten en andere cultuurhistorische restanten is gelukkig nog groot. Dit vraagt om het maken van keuzes. Hierbij speelt voor ons een rol, de mate waarin andere groepen of particulieren zich al sterk maken voor een (groep) monument(en). Als dit het geval is, kan de provincie zich op andere onderdelen richten.

Wij willen aan onze ambities en uitgangspunten invulling geven door met relevante partijen samen te werken en overeenstemming te bereiken. Dit uiteraard met inachtneming van ieders verantwoordelijkheden en de relatief beperkte beschikbare middelen. De uitdagingen waarvoor wij staan op het terrein van cultuurhistorie en monumenten zijn groot. Alleen door samenwerking met het Rijk, gemeenten en het particulier initiatief zijn onze ambities haalbaar.

De bovengenoemde uitgangspunten 'behoud en ontwikkeling' en 'gebiedsgerichte benadering' wordt vooral in hoofdstuk 4.1 behandeld. In hoofdstuk 4.2 komen vooral 'kenmerkend Zeeuws' en 'mate van kwetsbaarheid van onze samenleving' aan bod.

Cultuurlandschap en Monumenten

Een cultuurlandschap is een landschap dat onder invloed van de mens is gevormd. In Nederland behoort elke vierkante meter tot het cultuurlandschap; oorspronkelijke natuur is nergens meer te vinden. De ontstaansgeschiedenis van het landschap laat overal haar eigen, karakteristieke sporen achter. Het cultuurlandschap bestaat uit structuren en ensembles die de leesbaarheid van dit landschap bepalen. Onder structuren verstaan wij bijvoorbeeld een verdedigingslinie, zoals de Staats Spaanse Linies in Zeeuws-Vlaanderen. Onder een ensemble verstaan wij bijvoorbeeld een polder met historische verkaveling en historisch wegenpatroon en historische boerderijen. Ook monumenten maken dus onderdeel uit van het cultuurlandschap.

Als tegenhanger van de schaalvergroting en globalisering van de samenleving is de toegenomen aandacht voor en betekenis van de regionale identiteit onmiskenbaar. Zowel voor inwoner als toerist is identiteit en karakter van stad en land belangrijk. Cultuurhistorische eigenheden van onze leefomgeving zijn medebepalend voor de culturele diversiteit hiervan. Door voort te bouwen op deze cultuurhistorie wordt de diversiteit van stad en landschap versterkt.

4.1 Cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit

Cultuurhistorische kwaliteiten dienen als inspiratiebron en kwaliteitsimpuls voor ruimtelijke opgaven als veranderend waterbeheer, stadsvernieuwing en reconstructie van het landelijk gebied.

Eén van de hoofddoelstellingen in het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012 is het versterken van de bijzondere Zeeuwse omgevingskwaliteiten. Cultuurhistorie is één van deze omgevingskwaliteiten. Door de cultuurhistorie wordt de identiteit van Zeeland voor een groot deel bepaald. Het behouden en beschermen van cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren vormt dan ook een belangrijk aandachtspunt bij het behoud van de regionale verscheidenheid.

Naast de Cultuurhistorische Hoofdstructuur en het beleid daarvoor, wordt in dit hoofdstuk ook aandacht gegeven aan de relatie met landschaps- en natuurbeleid en culturele planologie.

4.1.1 Cultuurhistorische Hoofdstructuur

Om cultuurhistorie een belangrijke rol te laten spelen bij ruimtelijke ontwikkelingen is het nodig voldoende informatie hierover

te hebben. Als provincie hebben wij hiervoor een instrument ontwikkeld, namelijk de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS). Deze is in oktober 2006 gepresenteerd. Een onderdeel hiervan vormt de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW). De CHS biedt een geordend overzicht van de voornaamste, nog aanwezige, (inter)nationale, regionale en bovenlokale cultuurhistorische kenmerken en waarden in Zeeland. Hiervoor zijn (steden)bouwkundige, archeologische en historisch geografische elementen en structuren op een eenduidige wijze gewaardeerd en in kaart gebracht. De kaart is te raadplegen via de website van de provincie.

CHS als beleidsinstrument

Met de CHS wordt een adequaat instrument geboden dat kan dienen als onderlegger voor een integraal en gebiedsgericht ruimtelijk beleid.

Om cultuurhistorische waarden ((steden)bouwkunst, archeologie en historische geografie) in het ruimtelijk afwegingskader volwaardig mee te wegen wordt de CHS ingezet als toetsingskader voor beleidsnota's, structuurplannen en bestemmingsplannen. Houden de plannen genoeg rekening met de cultuurhistorische kwaliteiten in het betreffende gebied? Wat is de cultuurhistorische waarde van een gebied?

Van belang is dat het kwaliteitsteam, dat in het kader van het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012 zal worden ingesteld, de cultuurhistorie volwaardig betreft bij ruimtelijke opgaven. Hiervoor dient specifieke cultuurhistorische deskundigheid te worden aangetrokken en dient gebruik gemaakt te worden van de CHS.

Daarnaast wordt de CHS als toetsingskader gebruikt voor subsidieaanvragen op het gebied van cultuurhistorie. Valt de aanvraag van het project binnen de door de provincie aangewezen cultuurhistorisch waardevolle gebieden? Past het project binnen de strategieën achter de verschillende gebieden?

Onze ambities voor de cultuurhistorie van Zeeland voeren wij uit met behulp van het ruimtelijk beleidskader van het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012. Hierin is een kwaliteitskaart opgenomen met de gebieden met bijzondere cultuurhistorische waarden. Deze kaart heeft een beleidsmatige status en wordt betrokken bij het beleidsmatige afwegingsproces. Het gaat om de Belvedere gebieden (Kop van Schouwen, Gouwepolders, en delen van Walcheren, Tholen, West Zeeuws-

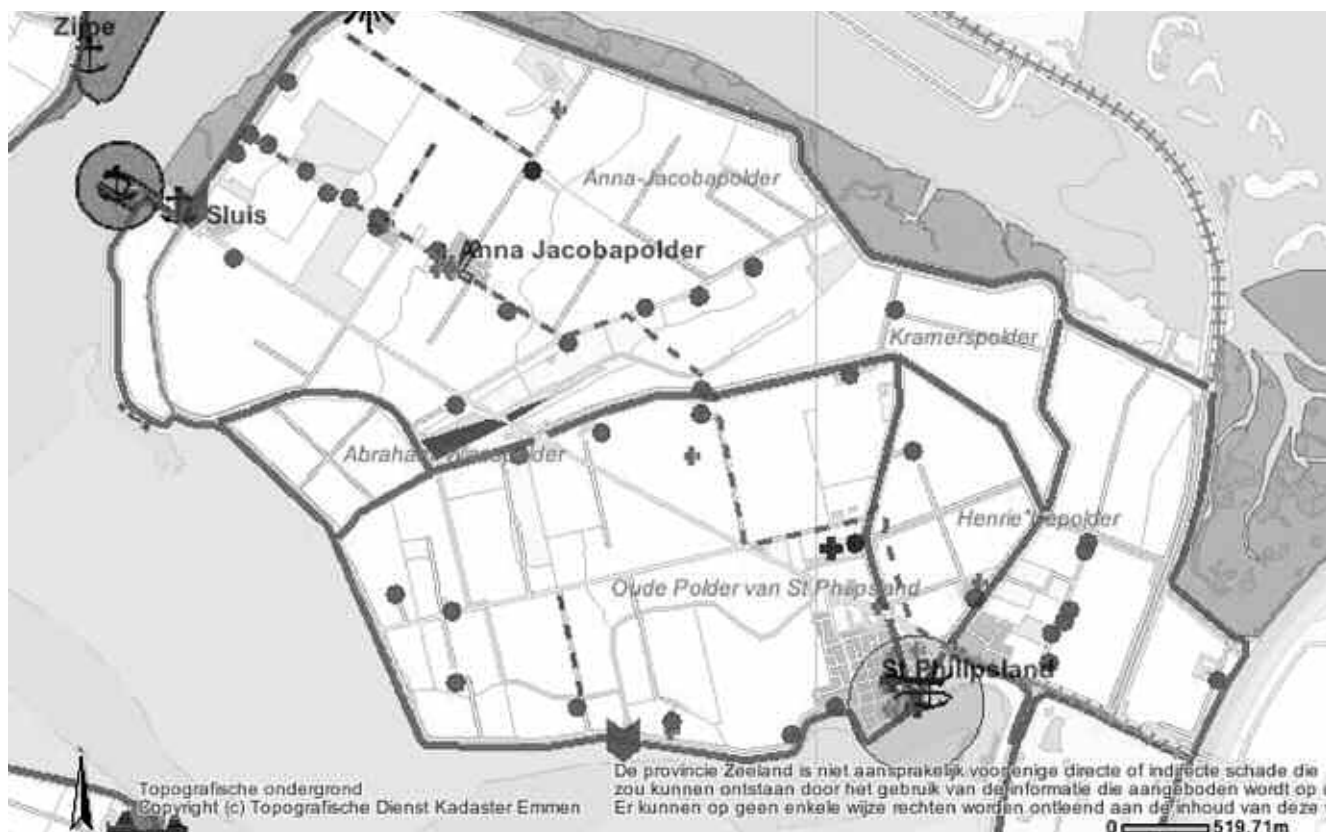
Vlaanderen en Zuid-Beveland), Verdrongen gebieden (Verdrongen land van Saefthinghe en Verdrongen land van Zuid-Beveland) en de Kuststrook/landwinst en -verlies (Zuidkust Schouwen-Duiveland, Noordkust Noord-Beveland, Oud-Noord-Bevelandpolder). Daarnaast wordt een aantal waardevolle elementen benoemd. Dit zijn de deltawerken (afsluitdammen en compartimenteringwerken), de fortificaties (Staats Spaanse Linies, Landfront Vlissingen) en de vestingsteden en burgen in Zeeland. Als bijlage is een kaart met deze gebieden opgenomen.

Om de cultuurhistorie van de bovengenoemde gebieden integraal mee te wegen en als inspiratiebron te laten dienen bij ruimtelijke ontwikkelingen, hebben wij voor deze gebieden verschillende strategieën vastgesteld (in het Omgevingsplan Zeeland inpasbaarheidstrategieën genoemd). De keuzes zijn gemaakt op basis van cultuurhistorische waarden van aanwezige elementen en van het gebied als geheel en op basis van ontwikkelingsmogelijkheden.

- *Strategie 'behoud cultuurhistorische elementen en relict'*
In deze gebieden ligt de nadruk op het behoud van de aanwezige cultuurhistorische kenmerken en relict. Verder vormt het herstel en het beheer van de aanwezige structu-

ren en elementen een belangrijk aandachtspunt. Ontwikkelingen zijn inpasbaar wanneer ze het behoud, herstel en beheer van cultuurhistorische elementen en structuren ten goede komen. Voorbeelden van dergelijke gebieden zijn de Kop van Schouwen, zuidkust van Schouwen-Duiveland, noordkust van Noord-Beveland en de Oud-Noord-Bevelandpolder.

- *Strategie 'behoud door ontwikkeling'*
Door vroegtijdig in het planvormingsproces rekening te houden met en kennis te nemen van de cultuurhistorische kenmerken (cultuurhistorische elementen als inspiratiebron) wordt een extra impuls gegeven aan de ruimtelijke kwaliteit, identiteit en diversiteit. Ontwikkelingen zijn inpasbaar wanneer in voldoende mate rekening wordt gehouden met de aanwezige cultuurhistorische kwaliteiten. Voorbeelden van dergelijke gebieden zijn het zuidelijk deel van Tholen, de Gouwepolders en de afsluitdammen en compartimenteringwerken die in het kader van de Deltawerken tot stand zijn gekomen.
- *Strategie 'versterken samenhang en herkenbaarheid voorwaarde voor inpassen nieuwe ontwikkeling'*
In deze gebieden kunnen nieuwe ontwikkelingen de herken-

Voorbeeld uit de CHS

baarheid en samenhang van de verschillende elementen vergroten. Niet de elementen op zich, maar de elementen als deel van een grotere structuur zijn daarbij belangrijk. Het vergroten van de samenhang en de herkenbaarheid vormen dan ook een voorwaarde voor het inpassen van nieuwe ontwikkelingen in deze gebieden. Voorbeelden van dergelijke gebieden zijn Walcheren, West-Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Beveland en de Staats-Spaanse Linies.

Genoemde gebieden dekken niet de hele provincie. Dat wil zeker niet zeggen dat de niet geselecteerde, zogenaamde "witte" gebieden, geen cultuurhistorische waarden bevatten. In deze gebieden kunnen zich cultuurhistorische elementen bevinden die ook van provinciaal belang zijn.

Daarnaast bevinden zich op lokaal niveau cultuurhistorische elementen die ook zeer waardevol zijn. Het is mede aan lokale overheden om hier nadere invulling aan te geven. Hiervoor kan de CHS als uitgangspunt dienen.

CHS als informatiemiddel

De CHS zal toegankelijk worden voor publiek. Op de website van de provincie is vanaf najaar 2006 de kaart te raadplegen. Naast het inzetten van de CHS voor het ruimtelijk beleid kan de CHS ook worden ingezet voor toeristisch-recreatieve en educatieve doeleinden. De gegevens over cultuurhistorische locaties lenen zich bijvoorbeeld voor het uitzetten van routes. In het kader van bijvoorbeeld omgevingseducatie biedt de CHS de mogelijkheid cultuurhistorische elementen uit de woonomgeving te raadplegen.

Actualisering CHS

Om bruikbaar te blijven moet een CHS regelmatig geactualiseerd worden. Het doel van de CHS is immers primair om ondersteuning te geven aan het uitvoeren van beleid. Dat kan alleen als de informatie die de CHS bevat ook juist en betrouwbaar is. Om de CHS actueel te houden zullen wij de kaart (laten) onderhouden en beheren.

Reguleren en stimuleren

Cultuurhistorie kan zowel regulerend als stimulerend worden verankerd in ons provinciaal beleid.

Regulerend gaan wij dit doen door cultuurhistorisch waardevolle ensembles aan te wijzen als provinciaal beschermd gebied op basis van een provinciale (monumenten)verordening. Hierbij denken wij aan ensembles die (veelal) gemeentegrensoverschrijdend en identiteitsbepalend zijn, zoals polders en verdedigingslinies.

Regulerend kunnen wij, indien nodig, planologische instrumenten gebruiken, gebaseerd op de nieuwe wet Ruimtelijke ordening, zoals:

- Onze bevoegdheid om één of meerdere structuurvisies op

te stellen, waarin wij de hoofdpunten van het ruimtelijk beleid neerleggen en aangeven hoe wij verwachten dit beleid uit te gaan voeren. Het Omgevingsplan Zeeland zal t.z.t. als structuurvisie te beschouwen zijn.

- Om het provinciaal beleid juridisch door te laten werken richting gemeenten krijgen wij de mogelijkheid een provinciale verordening op te stellen.
- Een Provinciaal Inpassingsplan, is geschikt om te gebruiken in gevallen waarin projecten van provinciaal belang gerealiseerd moeten worden.
- Een gebiedsgericht project.

Voor onze regulerende taak op het gebied van de archeologie verwijzen wij naar de Nota Archeologie 2006-2012.

Stimulerend zullen wij andere overheden aansporen om bij ruimtelijke ontwikkelingen rekening te houden met waardevolle cultuurhistorie en die als uitgangspunt bij deze ontwikkelingen te gebruiken. Hierbij zien wij met name de CHS als een belangrijk instrument, omdat daarmee de informatie over cultuurhistorische elementen toegankelijk is gemaakt.

Om inbedding van cultuurhistorie in ruimtelijke ontwikkeling te stimuleren, stellen wij middelen beschikbaar voor cultuurhistorisch waardenonderzoek ten behoeve van ruimtelijke ontwikkeling. Dit vindt bijvoorbeeld plaats door het beschikbaar stellen van de CHS of de deskundigheid van het kwaliteitsteam.

Daarnaast is een rol weggelegd voor de SCEZ, die als een van haar taken heeft het bevorderen van een integrale benadering van cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit.

Wij benadrukken dat de gemeenten ook en eigen bevoegdheid hebben op het gebied van welstand.

4.1.2 Cultuurhistorie, natuur en landschap

Relatie met natuurbeleid

Cultuurhistorie draagt bij aan de diversiteit en belevingswaarde van (nieuwe) natuurgebieden. Bij natuurontwikkeling wordt meestal zoveel mogelijk rekening gehouden met cultuurhistorische waarden. Dit speelt met name bij nog resterende elementen (voormalige forten, kasteelbergen, etc) dan wel nog herkenbare patronen (bijv. verkaveling van oudland gebieden). Bij de vormgeving wordt het patroon versterkt en worden de elementen meer zichtbaar gemaakt. Ook worden tot nu toe cultuurhistorische objecten, zoals vliedbergen en forten via natuuraankopen veiliggesteld. Dit is onder meer gebeurd met onderdelen van de Staats Spaanse Linies in Zeeuws-Vlaanderen.

Vanuit cultuur is geen budget beschikbaar voor de aankoop van gronden waar het cultuurhistorisch belang het hoofdbelang is. Dit wordt als een gemis ervaren. Daarom onderzoeken wij in 2007 of het wenselijk en mogelijk is voor het behoud, de ontwikkeling en het veilig stellen van cultuurhistorie ook een

budget in te stellen voor aankoop van gronden met cultuurhistorische waarden. Bijvoorbeeld gronden die onderdeel uitmaken van de Staats Spaanse Linie, zoals forten die nu in gebruik zijn voor andere doeleinden (bijvoorbeeld agrarisch) maar die met cultuurhistorie als uitgangspunt ontwikkeld kunnen worden.

Voor de uitvoering wordt aangesloten bij bestaande regelingen voor natuuraankoop.

Natuurorganisaties zijn bereid het beheer van cultuurhistorische objecten en locaties op zich te nemen en zijn hier doorgaans ook goed voor toegerust.

Nationaal Landschap

Het rijk heeft in de Nota Ruimte (2004) twintig Nationale Landschappen aangewezen. Dat zijn landschappen met internationaal zeldzame, unieke en nationaal kenmerkende eigenschappen. Het zijn gebieden waar meer dan elders kwaliteit uitgangspunt vormt voor ontwikkeling en waarin de overheid extra stimulansen biedt om het nationaal erfgoed te behouden en te versterken.

De kernkwaliteiten van Nationale Landschappen zijn bepalend voor de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden. Uitgangspunt is dat een ontwikkeling door kan gaan of zelfs geïntensiveerd kan worden, als die kwaliteiten worden behouden of versterkt. Met het beleid voor Nationale landschappen in de Nota Ruimte erkent het rijk de waarde van een onschatbaar en onmisbaar kapitaal: het Nederlandse landschap.

Eén van de Nationale Landschappen betreft Zuidwest Nederland. Dit is onderverdeeld in drie gebieden: Walcheren, West Zeeuws-Vlaanderen en de Zak van Zuid-Beveland. De komende periode zal de provincie voor het Nationaal Landschap Zuidwest Nederland een uitvoeringsprogramma opstellen. Hiervan zal cultuurhistorie nadrukkelijk onderdeel uitmaken. Tevens is een deel van het budget voor Nationale Landschappen specifiek voor cultuurhistorie bestemd.

Ons provinciaal beleid is gericht op een gebiedsgerichte benadering, waarbij wij het sectorbeleid ten aanzien van landschap, cultuurhistorie, milieu, natuur, water, landbouw en platteland aan elkaar knopen. Dit sluit aan op het beleid voor Nationale Landschappen.

Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing

In het kader van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) heeft het rijk een beleidskader opgesteld. Eén van de prestatievelden betreft de omgevingskwaliteit, waarbij de cultuurimpuls één van de thema's vormt. De gemeenten dienen hieraan invulling te geven. Daarnaast hebben wij als de provincie als één van onze prioriteiten in ons beleidskader stedelijke vernieuwing het benutten van culturele kwaliteiten. De gemeenten dienen deze provinciale prioriteiten bij de uitvoering te betrekken.

Investeringsbudget Landelijk gebied

In het Investeringsbudget Landelijk gebied (ILG) worden de verschillende rijksbudgetten gebundeld die zijn bedoeld voor aankoop, inrichting en beheer van het landelijke gebied. Eén van de doelstellingen van het ILG is het behoud en de versterking van gebiedseigen kenmerken in Nationale Landschappen. Omdat de Belvedere-gedachte 'Behoud door ontwikkeling' sterk aansluit op de filosofie van de Nationale Landschappen is besloten een deel van de Belvedere-gelden via het ILG aan de Nationale landschappen te besteden.

De provincies voeren de regie op de uitvoering. Zij maken de afspraken met het rijk over de realisatie van rijksdoelen voor het landelijk gebied. Vervolgens zijn zij het aanspreekpunt voor alle partijen die een rol spelen bij de echte uitvoering in de gebieden. Dat betekent bijvoorbeeld dat provincies besluiten aan welke projecten geld wordt besteed, maar ook dat zij uiteindelijk aan het rijk rapporteren over de prestaties die met dat geld worden geleverd. Het ILG biedt een kans om cultuurhistorie in het landelijk gebied te ontwikkelen.

4.1.3 Culturele planologie

De ruimtelijke kwaliteit en de identiteit van een gebied kunnen worden versterkt door de cultuur te betrekken bij de planologie. De inbreng vanuit architectuur, vormgeving, cultuurhistorie en (beeldende) kunsten kan ontwerpgevaren verrijken. Hierbij gaat het dus niet alleen om cultuurhistorie, maar om alle vormen van kunst. Door culturele waarden als inspiratiebron voor de planologie te gebruiken kunnen er verrassende combinaties ontstaan van oude en nieuwe ontwikkelingen. Dit geldt zowel bij de aanleg van nieuwe gebieden, bij de herstructurering van oude gebieden als bij andere bouwkundige, stedenbouwkundige en landschappelijke ontwikkelingen. Culturele planologie is de verzamelnaam voor acties vanuit het cultuurbeleid, gericht op ruimtelijke ontwikkeling. Cultuur wordt hierbij gezien als vertrekpunt van het ruimtelijk planproces.

Culturele planologie sluit aan bij de Belvedere gedachte 'Behoud door ontwikkeling'. Bij culturele planologie moet sprake zijn van ontwikkeling en niet van behouden alleen. Als voorbeeld noemen wij het KSG-terrein in Vlissingen, waarvoor een onderzoek is gedaan naar de cultuurhistorische waarden, zodat deze betrokken kunnen worden bij de planontwikkeling.

Een voorbeeld, waarbij het gaat over de inbreng vanuit cultuurhistorie, wordt beschreven in het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012. Hierin wordt gesproken over de bevordering van ruimtelijke kwaliteit van kernuitbreidingen, voorheen ook wel beschreven als organisch groeien. Hiervoor zijn drie aandachtsvelden voor ruimtelijke kwaliteit: de samenhang ten aanzien van het omringende landschap en het oorspronkelijk dorp, de verhouding van de nieuwe ontwikkeling qua schaal en maat ten opzichte van het omringende landschap en dorp, en de

aandacht voor regionale identiteit in het stedenbouwkundig plan en de vormgeving. Een hiervoor opgericht kwaliteitsteam zal een aantal voorbeeldprojecten in het kader van ruimtelijke kwaliteit van kernuitbreidingen uitvoeren.

Daarnaast zullen wij binnen onze eigen provinciale organisatie de samenwerking van cultuur met andere provinciale beleidssectoren zoals ruimtelijke ontwikkeling, natuur, infrastructuur en vervoer, en milieu versterken met als doel cultuur(historie) meer te betrekken bij provinciale ruimtelijke projecten, zoals grote infrastructurele werken (zoals de aanleg van wegen).

Acties:

- CHS verder ontwikkelen tot beleidsinstrument, onder meer door in te zetten als toetsingskader voor beleidsnota's, structuurplannen en bestemmingsplannen;
- CHS inzetten als toetsingskader voor subsidieaanvragen op het gebied van cultuurhistorie;
- CHS toegankelijk maken via internet;
- CHS actueel houden;
- Cultuurhistorisch waardevolle ensembles aanwijzen als provinciaal beschermd gebied;
- Benutten planologische regelgeving voor instandhouding cultuurhistorie;
- Inbedding cultuurhistorie in ruimtelijke plannen;
- Onderzoeken of het mogelijk is een budget in te stellen voor aankoop van gronden met cultuurhistorische waarden;
- Cultuurhistorie nadrukkelijk onderdeel laten uitmaken van beleid voor Nationale Landschappen;
- Benutten van culturele kwaliteiten in het kader van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing en het Investeringsbudget Landelijk Gebied;
- Culturele planologie als uitgangspunt nemen bij nieuwe ontwikkelingen.

4.2 Gebouwde Monumenten

Zeeland is rijk aan waardevolle historische gebouwen die voor een groot deel het gezicht en het karakter van onze leefomgeving bepalen. Uiteenlopende ontwikkelingen hebben in de loop der eeuwen geleid tot de bouw van verschillende soorten gebouwen met een eigen, specifieke functie en een daarvoor kenmerkend uiterlijk, zoals boerderijen, kerken, molens en fabrieken. Door hun vaak opvallende vormgeving en specifieke locatie hebben deze panden een beeldbepalende functie in het landschap gekregen.

De instandhouding van waardevol gebouwd erfgoed met een karakteristiek, eigen uiterlijk, voortkomend uit de specifieke functie, geeft de laatste decennia steeds meer problemen. In een aantal gevallen bestaat de oorspronkelijke functie niet

meer of nog slechts gedeeltelijk. Hierdoor zijn veel van deze panden economisch onrendabel geworden. Waar een gebouw geen gebruik, geen functie meer heeft, dreigt verval en uiteindelijk de slopershamer.

Een deel van deze gebouwen staat op de rijksmonumentenlijst, een deel op een gemeentelijke monumentenlijst. Een groot aantal heeft echter geen officiële vorm van bescherming, maar is wel waardevol, historisch en karakteristiek en waard om te behouden.

Wij hebben reeds aangegeven dat wij met ons provinciaal beleid van een meer objectgerichte naar een meer gebiedsgerichte benadering willen: monumenten als onderdeel van het cultuurlandschap.

Daarnaast wil de provincie zich inzetten voor het behoud van een aantal kwetsbare gebouwen, die hun betekenis ontlenuen aan de ruimtelijke en maatschappelijke context. Het gaat daarbij om beeldbepalende panden die van belang zijn voor het totaalbeeld van het Zeeuwse cultuurlandschap, zoals molens, kerken, boerderijen en industrieel erfgoed.

Sinds 2005 is het Cultuurfonds voor Monumenten Zeeland (zie 2.1) beschikbaar. Van dit fonds kunnen onder meer gemeentelijke monumenten gebruik maken. Momenteel hebben vijf gemeenten in Zeeland een gemeentelijke monumentenlijst. Om meer eigenaren de mogelijkheid te bieden gebruik te maken van dit fonds, zullen wij in overleg treden met de (overige) gemeenten om hen te stimuleren gemeentelijke monumentenlijsten in te stellen.

Voor bepaalde categorieën rijksmonumenten is op basis van de *Verordening onderhoudssubsidies monumenten en draaipremies molens Zeeland 1998* een provinciale subsidie in de onderhoudskosten beschikbaar. Dit geldt voor (onderdelen van) kerkelijke gebouwen, kastelen, landhuizen en buitenplaatsen, molens en agrarische bedrijven (schaapskooien). Aangezien de huidige provinciale onderhoudssubsidieregeling grotendeels meeloopt met de onderhoudsregeling van het rijk en deze laatste de komende jaren gefaseerd opgaat in de instandhoudingregeling (BRIM), zullen wij de provinciale verordening, eveneens gefaseerd, actualiseren.

Wij stimuleren dat historische gebouwen hergebruikt worden. Te vaak worden voor nieuwe voorzieningen in een stad of dorp nieuwe gebouwen opgericht, terwijl er misschien wel een monumentaal pand om de hoek staat dat op een herbestemming wacht. Waarom niet de uitdaging aangaan om de nieuwe voorziening daar te vestigen?

Dat kost wellicht wat meer creativiteit en inventiviteit. Maar er zijn goede voorbeelden die laten zien dat het wel degelijk mogelijk is. Zoals kerken die herbestemd zijn tot huisartsenpraktijk, bibliotheek, hotel, muziekpodium, winkel, kantoor of

Zwartenhoekse Zeesluis nabij Westdorpe. Deze wordt binnenkort gerestaureerd. (Foto: Stichting Landschapsbeheer Zeeland)

woningen. Ook in Zeeland. Dit is een uitdaging voor de toekomst en wij stimuleren Zeeuwse gemeenten, organisaties en ontwikkelaars deze mogelijkheid meer te gaan benutten.

Ontwikkelingen op rijksniveau

Met ingang van 1 februari 2006 is het nieuwe BRIM in werking getreden. Het nieuwe instandhoudingbeleid voor rijksmonumenten beoogt een verschuiving van restauratie naar planmatig onderhoud. Met het BRIM worden in principe geen restauratiesubsidies meer verstrekt. Het BRIM wordt gefaseerd ingevoerd van 2006 tot en met 2011, wat wil zeggen dat elk jaar een aantal categorieën monumenten instroomt en een meerjaren onderhoudssubsidie kan aanvragen.

In het BRIM wordt onderscheid gemaakt tussen woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie en andere monumenten, bijvoorbeeld kerken, molens en kastelen. De eerste categorieën komen in aanmerking voor een laagrentende lening via het Nationaal Restauratiefonds. De andere categorieën komen in aanmerking voor een instandhoudingsubsidie.

Het algemene uitgangspunt van het BRIM dat voorkomen (door planmatig onderhoud) beter is dan genezen (door restauratie) delen wij. Het BRIM is daarmee bij uitstek een regeling voor de instandhouding van monumenten die in goede staat verkeren. Een monument blijft immers op orde als het noodzakelijke onderhoud wordt gepleegd. Uitstel van onderhoudswerkzaam-

heden leidt tot verval en maakt dat ingrijpend herstel eerder noodzakelijk is en de kosten hoog zullen zijn en met het verstrijken van de tijd substantieel zullen toenemen.

Bij een aanzienlijk aantal rijksmonumenten is echter sprake van restauratieachterstand. Daarom heeft het rijk, na sterk aandringen vanuit het veld, alsnog besloten in het BRIM een artikel voor het wegwerken van deze restauratieachterstand op te nemen. Hiervoor stelt zij jaarlijks middelen beschikbaar en voor de besteding hiervan worden jaarlijks criteria opgesteld. Dit betekent dat eigenaren van rijksmonumenten die gerestaureerd moeten worden ieder jaar opnieuw moeten afwachten of er geld beschikbaar komt en of aan de criteria wordt voldaan. Daarnaast moet de eigenaar een eigen bijdrage van 30 tot 40% van de restauratiekosten bekostigen. Dit bedrag is vaak veel te hoog voor eigenaren van kwetsbare monumenten als kerken en molens. Het gebrek aan uitzicht op een structurele oplossing voor de dekking van de eigen bijdrage, weerhoudt eigenaren ervan restauratieplannen op te (laten) stellen en tot restauratie over te gaan. Dit heeft tot gevolg dat deze kwetsbare monumenten in steeds slechtere staat gaan verkeren.

Daarom gaan wij als provincie een rol spelen in de oplossing van dit probleem door subsidie te verlenen voor dekking van de eigen, regionale, bijdrage in de restauratiekosten van bepaalde categorieën rijksmonumenten.

Monumentenwacht Zeeland

Sinds 1976 is in Zeeland de Monumentenwacht actief. Het doel van deze organisatie is het voorkomen van verval van cultuurhistorische bouwwerken in de provincie Zeeland door het nemen en bevorderen van preventieve onderhoudsmaatregelen. Daartoe verrichten de monumentenwachters bouwkundige inspecties, op basis waarvan onafhankelijke adviezen worden gegeven aan de abonnees, aan overheden en aan derden. In het kader van ons beleid ten aanzien van de instandhouding van monumentale objecten in onze provincie zetten wij de subsidie aan de Monumentenwacht voort.

Acties:

- Instandhouding van bepaalde categorieën rijksmonumenten door instandhoudingsubsidies en restauratiesubsidies;
- Actualiseren provinciale monumentenverordening;
- Gemeenten stimuleren gemeentelijke monumentenlijsten op te stellen;
- Herbestemming van historische gebouwen stimuleren;
- Subsidie aan de Monumentenwacht voortzetten.

4.2.1 Kerkgebouwen

Al meer dan 1000 jaar zijn kerken de kathedralen van het Zeeuwse landschap. Het zijn bakens in het vlakke Zeeuwse land, die al van verre zichtbaar zijn en vorm geven aan de identiteit van de Zeeuwse dorpen en steden. Niet alleen staan ze in het centrum hiervan, ze vormen van oudsher ook het hart van de samenleving.

Maar tijden zijn veranderd, de kerk als instituut heeft niet meer de plaats die ze ooit heeft gehad. Geloofsgemeenschappen krimpen en zijn vaak niet langer alleen in staat zorg te dragen voor de instandhouding van hun historische kerkgebouw. De grootte en omvang van de gebouwen verhouden zich immers niet meer tot de grootte, omvang en draagkracht van de geloofsgemeenschappen die er samenkomen.

Kerkgemeenschappen hebben te maken met leegloop en kerkgebouwen met herbesteding. Sluiting van kerkgebouwen lijkt onvermijdelijk. Daardoor ontstaan zowel in de stad als op het platteland grote zorgen ten aanzien van instandhouding en behoud van deze gebouwen.

De zorgen hebben niet alleen betrekking op van overheidswege beschermde monumenten, maar ook op onbeschermde, vaak ook jongere beeldbepalende kerken uit de wederopbouwperiode.

In opdracht van de provincie is in 2005 door de SCEZ de pilot *Historische kerken in Zeeland* uitgevoerd, waarin onder meer de problemen rond instandhouding, ontkerkelijking, financiering en draagvlak aan de orde zijn gekomen. In de rapportage zijn aanbevelingen geformuleerd die mede als uitgangspunt dienen voor het beleid in deze nota.

Financieel

Voor de kerkgebouwen in Zeeland die rijksmonument zijn, is momenteel een provinciale subsidie in de onderhoudskosten beschikbaar. Dit betreft autonoom geld. De regeling voor onderhoudskosten zal, mede naar aanleiding van de wijziging van de rijksregelingen, worden omgezet in een instandhoudingssubsidie. De rijksmonumentale kerken stromen tussen 2009 en 2011 in het BRIM in.

Daarnaast is sinds 2005 voor de restauratie van niet-rijksmonumentale kerken, die gemeentelijk monument of beeldbepalend pand in een beschermd stads- of dorpsgezicht zijn, een laagrentende lening te verkrijgen uit het Cultuurfonds voor Monumenten Zeeland.

In Zeeland bevinden zich veel kerkgebouwen die een grote restauratie moeten ondergaan maar waarvoor de financiële middelen niet toereikend zijn. Voor het wegwerken van de restauratieachterstand van rijksmonumenten zijn in het kader van het BRIM uitsluitend incidenteel rijksmiddelen beschikbaar.

De meeste kerken komen in aanmerking voor 70% restauratiesubsidie van het rijk. Dit betekent dat de kerkelijke gemeenschap zelf 30% moet dekken. Dit is vaak een groot probleem, omdat de restauratiekosten van kerkelijke gebouwen over het algemeen zeer hoog zijn. Om de restauratie van deze gebouwen mede mogelijk te maken gaan wij subsidies verstrekken in de dekking van de ontbrekende 30% voor de restauratie hiervan, vooralsnog uitsluitend voor rijksmonumenten. Het gaat immers om kwetsbare objecten, die niet rendabel zijn te exploiteren en die medebepalend zijn voor de culturele identiteit en het aanzien van onze provincie.

Wij verstrekken deze subsidie aan kerken die in gebruik zijn voor de eredienst of kerken met een sociale en culturele functie. Prioriteit wordt gegeven aan kerkgebouwen die hun betekenis ontleen aan de ruimtelijke en maatschappelijke context en waarvan de instandhouding voor een geruime periode gegarandeerd is.

Planologische maatregelen

Voor wat betreft herbestedingmogelijkheden staan wij als provincie positief tegenover multifunctioneel gebruik. Ons uitgangspunt is dat wij hieraan planologisch medewerking verlenen. In hoofdstuk 4.2 is hier nader op ingegaan.

Samenwerking en afstemming

Voor een betere afstemming en meer uitwisseling van kennis richten wij met de kerkelijke organisaties en de gemeenten in Zeeland een provinciaal Platform historische kerken op.

Wij maken samen met de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland de gemeenten bewust van hun verantwoordelijkheid voor de instandhouding van historische kerken. De aanzet hiertoe is reeds gegeven in het voorjaar van 2006 met de netwerkdag

voor de gemeenten van het Steunpunt Monumentenzorg, met als thema Kansen voor gemeenten, kansen voor kerken. Ook het landelijke themajaar Jaar van het Religieus Erfgoed 2008 is hiervoor een goede gelegenheid. In dat jaar zal de problematiek van de instandhouding van dit erfgoed extra onder de aandacht worden gebracht. Wij zullen mogelijke subsidieverzoeken voor activiteiten in het kader van dat jaar in beginsel positief benaderen.

Ondersteuning en onderzoek

Wij zullen de SCEZ verzoeken de ondersteuning van het op te richten Platform Historische Kerken te verzorgen.

Wij brengen de architectuur uit de Wederopbouwperiode (1940-1965) onder de aandacht. Hiervoor laten wij een onderzoek en inventarisatie naar de kerkgebouwen uit deze periode uitvoeren. Op deze wijze krijgen wij een overzicht dat als basis kan dienen voor nader beleid. Deze kerkeninventarisatie kan mogelijk als uitgangspunt dienen voor een bredere inventarisatie van de wederopbouwarchitectuur in Zeeland.

Acties:

- Het verlenen van instandhoudingssubsidies;
- Het verlenen van restauratiesubsidies;
- Platform historische kerken oprichten;
- Gemeenten bewust maken van hun verantwoordelijkheid voor de instandhouding van historische kerkgebouwen;
- Onderzoek en inventarisatie van kerkgebouwen uit de Wederopbouwperiode (1940-1965).

4.2.2 Boerderijen

De oudste boerderijen in Zeeland dateren uit de zeventiende eeuw, terwijl enkele zelfs bouwdelen uit de zestiende eeuw hebben. Elders in Nederland is een boerderij een compact gebouw waarin woonruimte, stallen en opslagruimte onder één dak zijn gebracht. In Zeeland is een boerderij doorgaans een complex van gebouwen, gedomineerd door een zeer grote schuur met een hoog rieten dak en zwartgeteerde houten wanden.

Boerderij Middelzwake, gemeente Borsele

Boerderijen zijn zichtbare cultuurhistorische erfstukken van het Zeeuwse platteland die een beeld geven van de economische ontwikkeling van de agrarische sector, waarbij alles een functie had en heeft.

De verslechterende economische situatie in deze sector en de daarmee gepaard gaande terugloop van het aantal boeren en tuinders, zijn de hoofdoorzaken van het verval van (historische) boerderijen, veelal gevolgd door sloop. Daarnaast verliezen door de grootschalige en snelle ontwikkelingen in de agrarische sector veel boerderijen hun oorspronkelijke functie. Maar ook als de agrarische bestemming blijft, is dat niet altijd een garantie voor behoud. Voor een moderne, efficiënte bedrijfsvoering zijn namelijk vaak nieuwe gebouwen nodig en kan het oude gebouw alsnog leeg komen te staan en treedt verval snel op, meestal gevolgd door sloop. Indien men de oude bedrijfsgebouwen wel wil behouden, moeten deze aangepast worden aan de moderne bedrijfsvoering om rendabel te kunnen zijn. Het passend maken van deze gebouwen is in veel gevallen problematisch en kostbaar, evenals het onderhoud ervan. Ook nieuwe functies kunnen oude boerderijen een zinvolle bestemming geven, waardoor deze weer geheel of gedeeltelijk behouden kunnen worden. De problematiek vraagt om een oplossing met name in de context van de ruimtelijke ordening.

In 2004 is door de provincie de *Pilot Historische Boerderijen* uitgevoerd waarbij de problematiek van de instandhouding van historische boerderijen is onderzocht en waarbij aanbevelingen zijn geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn mede uitgangspunt voor het beleid in deze nota.

Naast de pilot is in opdracht van de provincie een inventarisatie uitgevoerd van alle boerderijen die voor circa 1960 in Zeeland zijn gebouwd. Dit heeft geresulteerd in een bestand van bijna 5000 boerderijen, die tevens zijn voorzien van een waardering in verschillende categorieën. Als bijlage is een tabel met het totaaloverzicht van Zeeland opgenomen. De gegevens over de geïnventariseerde boerderijen zijn opgenomen in de CHS.

Financieel

Om de restauratie van boerderijen (niet-rijksmonumenten) mede mogelijk te maken gaan wij subsidie verstrekken voor de restauratie van grote gebouwde onderdelen van boerderijen (tot een maximum van € 25.000,-). Voor deze subsidie komen uitsluitend boerderijeigenaren in aanmerking die een laagrentende lening ontvangen uit het Cultuurfonds voor Monumenten Zeeland. Dit fonds is een initiatief van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Nationaal Restauratiefonds en de Provincie Zeeland. Geïnventariseerde historische boerderijen zijn één van de categorieën die voor een laagrentende lening uit dit fonds in aanmerking komen.

Voor de restauratie van boerderijen die rijksmonument zijn, is

bij de behandeling van deze nota door Provinciale Staten een motie ingediend. De intentie is om met ingang van 2008 een additionele bijdrage te leveren aan de restauratiekosten van deze boerderijen.

In het kader van het BRIM komen rijksmonumentale boerderijen zonder agrarische functie in aanmerking voor een laagrentende lening via het Nationaal Restauratiefonds. Rijksmonumentale boerderijen met een agrarische functie komen in aanmerking voor een instandhoudingssubsidie van het rijk (BRIM).

Boerderijen zijn aangegeven als kernkwaliteit van het Nationale Landschap Zuidwest Nederland (Walcheren, Zak van Zuid-Beveland, West Zeeuws-Vlaanderen). Voor instandhouding van niet-rijksmonumentale boerderijen in dit gebied biedt dit een opening.

Planologische maatregelen en behoud beeldbepalende karakter

Het landelijk gebied in Zeeland verandert door bedrijfsbeëindiging of bedrijfsverplaatsing. Boerderijen verliezen daarbij hun oorspronkelijke functie. Omdat cultuurhistorisch waardevolle gebouwen belangrijke elementen zijn voor de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van het buitengebied bieden wij, mede in het kader van revitalisering van het landelijk gebied, ruimte aan nieuwe ontwikkelingen. In het provinciaal ruimtelijk beleid worden mogelijkheden hiertoe geboden door het toestaan van een woonfunctie of woonzorgfunctie in beeldbepalende, cultuurhistorisch waardevolle, vrijkomende agrarische bebouwing.

In het kader van het beleid voor Nieuwe Economische Draggers (NED) worden meer mogelijkheden geboden voor nieuwe, ook niet-agrarische, kleinschalige activiteiten in het landelijk gebied, met als tegenprestatie een investering in de ruimtelijke kwaliteit, bijvoorbeeld in de instandhouding van cultuurhistorische elementen.

Samenwerking en afstemming

Mede naar aanleiding van de inventarisatie van historische boerderijen is er meer aandacht voor het agrarisch erfgoed. Zo gaan steeds meer gemeenten beeldbepalende boerderijen opnemen in hun bestemmingsplannen buitengebied. Wij zullen gemeenten stimuleren deze aandacht te handhaven en te versterken.

Hierin vervult de SCEZ een rol, die in het najaar van 2006 met de Boerderijstichting Zeeland een symposium organiseert om gemeenten actiever bij het behoud van historische boerderijen te betrekken.

Ondersteuning en informatievoorziening

Door de wirwar aan regels voor het landelijk gebied, is het voor een particuliere eigenaar van een historische boerderij vaak onbegonnen werk om nieuwe initiatieven te beginnen.

Men heeft te maken met vragen die variëren van de mogelijkheden voor herbestemming tot de eisen van de Monumentenwet. Doordat verschillende overheden hier eigen regelgeving voor hebben, heeft een eigenaar met diverse loketten te maken. De informatie- en adviesfunctie dient zo eenvoudig en helder mogelijk georganiseerd te zijn op één locatie. Om hierin te voorzien zal een boerderijenlijn voor historische boerderijen worden gestart. Deze zal informatie en advies verstrekken omtrent de ingewikkelde regelgeving door vragen zoveel mogelijk direct te beantwoorden of deze te noteren (frontoffice) en voor te leggen aan een deskundige achterban (backoffice). De boerderijenlijn zal ondergebracht worden bij de SCEZ, omdat dit in Zeeland het professionele kenniscentrum op het gebied van cultuurhistorie is.

Acties:

- Stimuleren gebruik Cultuurfonds voor Monumenten Zeeland
- Het verlenen van restauratiesubsidie aan niet-rijksmonumentale boerderijen;
- Boerderijenlijn instellen t.b.v. verbetering en clustering van informatievoorziening;
- Gemeenten stimuleren meer aandacht te krijgen voor het agrarisch erfgoed, mede door gebruik inventarisatie historische boerderijen.

4.2.3 Molens

Vóór de dertiende eeuw waren het met name watermolens en getijmolens die in Zeeland een rol speelden. Sinds de dertiende eeuw laten vooral windmolens in deze provincie hun wieken draaien. Windmolens kenden verschillende toepassingen. Zo waren er bijvoorbeeld oliemolens, houtzaagmolens en korenmolens. Korenmolens waren de belangrijkste molens, onmisbaar als die waren voor het meel voor het dagelijks brood. Het economisch belang van korenmolens is in onze tijd vrijwel nihil geworden. De meeste molens zijn tegenwoordig vooral erfstukken uit ons industrieel verleden en vormen opvallende bakens in het Zeeuwse landschap. Zij hebben een belangrijke recreatieve functie. Een aantal molens vervult ook tegenwoordig nog de functie van korenmolen. Zij ontlenen hun betekenis voor een groot deel aan hun ruimtelijke en maatschappelijke context.

Van de toestand van de historische molens in Zeeland is een compleet overzicht beschikbaar. 83 complete en incomplete windmolens zijn aangemerkt als rijksmonument. De molen in Grijskerke is als enige geen rijksmonument. In Zeeland bevindt zich ook een aantal molenrompen, dat geen rijksmonument is. Daarnaast zijn er drie restanten van getijmolens die op de rijksmonumentenlijst staan.

Financieel

Moleneigenaren komen in het kader van het BRIM in aanmerking voor een instandhoudingsubsidie.

Bij het omzetten van de huidige provinciale onderhoudssubsidie in een instandhoudingsubsidie zullen de maximum bedragen worden geactualiseerd.

Een knelpunt bij de instandhouding van molens vormt de grote restauratieachterstand. Voor het wegwerken van de restauratieachterstand van rijksmonumenten zijn in het kader van het BRIM incidenteel rijksmiddelen beschikbaar, waarvoor ook molens aanvragen kunnen indienen (zie 4.2). Moleneigenaren die hiervoor in aanmerking willen komen moeten een eigen bijdrage van 30 tot 40% bekostigen, die zij meestal niet kunnen opbrengen. Omdat zij niet voldoende uitzicht op dekking van de totale restauratiekosten hebben, ondernemen zij geen actie om te restaureren.

Momenteel zijn er in Zeeland circa 10 complete molens die een omvangrijke restauratie behoeven. Wij willen de komende jaren bijdragen in de dekking van de ontbrekende 30% tot 40% eigen bijdrage voor de restauratie hiervan en daarmee in het inlopen van genoemde restauratieachterstand. Gezien de grote restauratiebehoefte onder molens, hebben wij een keuze moeten maken en besloten incomplete molens en molenrompen niet in aanmerking te laten komen voor subsidie. De subsidië-

Molen Vogelzicht te Kuitaart.

ring van de restauratie van incomplete molens zullen wij nader bezien.

In beginsel leveren wij uitsluitend een bijdrage aan restauratie. Indien uit een aanvraag echter blijkt dat de restauratiekosten geheel zijn gedekt en een bijdrage in de aankoopkosten noodzakelijk is, kunnen wij overwegen hierin een bijdrage te verschaffen. Dit zullen wij per geval beoordelen, waarbij vooraf duidelijk moet zijn dat geen sprake is van speculatie.

Voorwaarde voor het verstrekken van een restauratiesubsidie is dat er voldoende maatschappelijk draagvlak rond de molen alsmede bij de gemeente aanwezig is.

De bestaande draaipremieregeling voor molens zullen wij handhaven, omdat deze bijdraagt aan het behoud van de molens. Dit betreft een subsidie in het aantal asomwentelingen per molen.

Een grote last voor moleneigenaren zijn de kosten van verzekeringen en belastingen. Molens zijn immers brandgevoelig, wat de verzekeringskosten verhoogt. Wij treden in overleg met de gemeenten om te bezien of deze bereid zijn de kosten hiervan op zich te nemen. Hierbij kan onderzocht worden of verzekeringen ondergebracht kunnen worden in de gebouwenpolis van de gemeente.

Planologische maatregelen

Een maalvaardige (gerestaureerde) molen en een enthousiaste molenaar alleen zijn niet voldoende om een molen te laten functioneren. Het werktuig stelt ook eisen aan zijn omgeving: er moet wind zijn om de wieken in beweging te kunnen zetten. In 1973 werd om dit omgevingselement aan te duiden het begrip 'molenbiotoop' geïntroduceerd. De molenbiotoop heeft betrekking op de omgeving van een molen, voor zover die van invloed is op het functioneren van die molen als maalwerktuig én als monument.

Vanwege het belang van de molenbiotopen, zijn deze opgenomen in de provinciale Cultuurhistorische Hoofdstructuur. In het Omgevingsplan Zeeland 2006-2012 is bovendien opgenomen dat gemeenten deze dienen op te nemen in hun bestemmingsplannen, zodat de windvang is veiliggesteld.

Samenwerking, afstemming en deskundigheidsbevordering
Het Provinciaal Molenoverleg functioneert goed en wordt ondersteund door de SCEZ. Hierin hebben afgevaardigden van verschillende organisaties op het gebied van molens, gemeenten, provincie, Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten en SCEZ zitting.

Om molens te laten draaien zijn goed opgeleide molenaars noodzakelijk. Daarom subsidiëren wij de komende jaren mee aan de opleiding van molenaars (zie 5.1.2).

Voor de inspectie door de Monumentenwacht is, naast de deskundigheid van het bouwwerk zelf, ook deskundigheid van de maalinrichting noodzakelijk. Deze specifieke kennis ontbreekt bij de Monumentenwacht. Wij bezien in overleg met de SCEZ

(waar de Monumentenwacht onderdeel van is) of en hoe deze specifieke deskundigheid kan worden verkregen.

Acties:

- Het verlenen van instandhoudingssubsidies;
- Het verlenen van restauratiesubsidies;
- Bestaande draaipremieregeling handhaven;
- Met gemeenten overleggen inzake verzekeringskosten;
- Bezien of en hoe bij de Monumentenwacht specifieke deskundigheid op het gebied van molens ingezet kan worden.

4.2.4 Industrieel erfgoed

Vanaf 1850 komt in West-Europa de industriële revolutie op gang. De ontwikkelingen die daarmee gepaard zijn gegaan zijn bepalend geweest voor onze moderne samenleving en hebben onze maatschappij grotendeels gemaakt tot wat zij nu is. De industriële revolutie en de uitvindingen die daaruit voortgekomen zijn, hebben veel sporen nagelaten in onze omgeving: ons industrieel erfgoed.

In de Kanaalzone in Zeeuws-Vlaanderen zijn momenteel ontwikkelingen gaande met betrekking tot de verplaatsing van de voormalige elektriciteitscentrale van de Cokesfabriek in Sluiskil. Wij zullen wij ons blijven inzetten voor het behoud van deze voormalige elektriciteitscentrale. Mede in relatie hiermee wordt door de gemeente Terneuzen de mogelijke oprichting van een museum voor industrieel erfgoed in de Kanaalzone onderzocht. Vanuit ons provinciaal museumbeleid zien wij mogelijkheden voor het mede mogelijk maken van zo'n museum in de Kanaalzone.

Ook de ontwikkelingen van het Scheldeterrein in Vlissingen zullen wij blijven volgen en daar zonedig vanuit cultuurhistorie een bijdrage aan leveren.

In een overwegend agrarische provincie als Zeeland bevindt zich veel industrieel erfgoed dat specifiek met de verwerking van landbouwproducten, zoals meekrap en vlas, te maken heeft. Veel van dit erfgoed heeft echter zijn functie verloren, waardoor de bebouwing ook geleidelijk is verdwenen. Wat nog wel resteert aan bebouwing wordt veelal bedreigd in het voortbestaan. Bij het behoud hiervan spelen wij een stimulerende rol. Per geval zullen wij bekijken welke bijdrage wij aan de ontwikkeling of instandhouding hiervan zullen geven.

In Zeeland is de Werkgroep Industrieel Erfgoed Zeeland (WIEZ) actief. Deze werkgroep houdt zich bezig met bestudering, instandhouding, ontwikkeling en ontsluiting van industrieel erfgoed.

Acties:

- Incidenteel bijdragen aan de ontwikkeling of instandhouding van industrieel erfgoed.

4.3 Mobiel erfgoed

Dankzij nieuwe ontwikkelingen gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw, wijzigde de infrastructuur in Zeeland sterk. Door uitbreiding en aanpassing van wegen, waterwegen en spoorwegen kwam in de verkeersstoestand enige verbetering.

Met mobiel erfgoed bedoelen wij erfgoed dat refereert aan de geschiedenis van onze mobiliteit, met name van historische transportmiddelen, waarbij de geschiedenis zowel kan slaan op het gebruik van die transportmiddelen als op de productie daarvan. Het gaat in de praktijk vooral om schepen, trams en treinen, auto's en andere gemotoriseerde (weg)voertuigen en om vliegtuigen. Ook in Zeeland zijn restanten van mobiel erfgoed aan te treffen.

In deze nota beperken wij ons tot het maritiem erfgoed en het erfgoed van railinfrastructuur. In Zeeland is de aandacht hiervoor de laatste jaren sterk toegenomen. Hierbij betrekken wij tevens onroerende zaken die met dit erfgoed een relatie hebben, zoals bijvoorbeeld scheepswerven en goederenloodsen. De komende jaren willen wij voor wat betreft extra ondersteuning van het mobiel erfgoed prioriteit geven aan het maritiem erfgoed.

4.3.1 Maritiem erfgoed

Het maritiem erfgoed is een essentieel, zeer specifiek onderdeel van het Zeeuws cultureel erfgoed. In een waterrijke provincie als de onze is het één van de meest onderscheidende vormen van cultureel erfgoed en onlosmakelijk verbonden aan ons maritieme verleden. Vaak worden alleen schepen bedoeld als men spreekt van maritiem erfgoed, maar het is meer dan varend erfgoed. Dit erfgoed omvat havens, werven, gereedschappen en verschillende objecten in het landschap die verband houden met de Zeeuwse maritieme geschiedenis.

Het beleid voor museumhavens valt buiten het bestek van deze nota. Dit maakt onderdeel uit van ons provinciaal museumbeleid, omdat het daar meer raakvlakken mee heeft. Daarnaast richt een aantal musea zich op het collectioneren en ontsluiten van Zeeuws maritiem erfgoed. Deze musea worden ook in het kader van ons museumbeleid behandeld. Evenmin wordt ingegaan op de onderwaterarcheologie, omdat het Nederlands Instituut voor Scheeps- en onderwater Archeologie (een onderdeel van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten) zorg draagt voor de scheeps- en onderwaterarcheologie en het nationaal maritiem-archeologisch erfgoed beheert.

Financieel

Voor het behoud van het Zeeuws varend erfgoed willen wij bezien of het mogelijk is instandhoudingssubsidies te verstrekken aan schepen die een publieke functie hebben, in ruil voor

vaardagen.

Bij het Restauratiefonds Federatie Oud Nederlandse Vaartuigen (FONV) kunnen leden, van de bij deze organisatie aangesloten behoudsorganisaties, een verzoek om subsidie indienen.

Aanvragen van stichtingen worden, voorzien van een advies door de restauratiecommissie, doorgestuurd naar het Prins Bernhard Cultuurfonds en daar verder afgehandeld. In Zeeland is alleen de Stichting Behoud Hoogaars erkend als behoudsorganisatie en aangesloten bij de FONV. Stichtingen en particulieren kunnen een subsidie krijgen als zij zich aansluiten bij de Stichting Behoud Hoogaars.

Op landelijk niveau spelen ook andere ontwikkelingen wat betreft de financiering van restauraties van varend erfgoed. Sinds april 2006 kunnen eigenaren een laagrentende lening aanvragen voor restauraties van historische schepen die in het Nationaal Register Varende Monumenten geregistreerd staan. Het VSBfonds en het Nationaal Restauratiefonds willen met deze financiering bijdragen aan een duurzaam behoud van het varend cultureel erfgoed in Nederland. In de loop van 2006 worden de mogelijkheden van een verbreding van het fonds naar een Fonds voor Mobiel Erfgoed nader onderzocht.

Samenwerking en afstemming

De provincie heeft het Platform Maritiem erfgoed opgericht als centraal aanspreekpunt en haar coördinerende, initiërende en adviserende taken meegegeven. Het platform bestaat uit behoudsorganisaties en wordt administratief ondersteund door de SCEZ. In de praktijk blijkt dat deze taken te zwaar en te veel zijn voor de administratieve kracht en de vrijwilligers vanuit de betrokken organisaties.

Omdat wij van mening zijn dat, naast gebouwd en immaterieel erfgoed, ook mobiel erfgoed integraal onderdeel uit moet maken van de disciplines van de SCEZ, gaan wij hiervoor bij de SCEZ uitbreiding realiseren. De prioriteit zal hierbij in eerste instantie liggen op het maritiem erfgoed. Daarbij behoren de taken die voor de andere beleidsterreinen gelden, zoals ontwikkelingstaak, steunfunctietaak, stimulerende en publieksgerichte taak en adviestaak.

Ondersteuning en onderzoek

Wij continueren de administratieve ondersteuning van het Platform Maritiem erfgoed. Het platform zorgt voor afstemming en gezamenlijke activiteiten van de deelnemende organisaties. Daarnaast geeft het adviezen over restauraties en subsidiemogelijkheden. Het platform zal verbreed worden met verenigingen voor historische havens.

Wij continueren het jaarlijks budget van de vrijwilligers, in ieder geval tot en met 2008, onder meer voor de jaarlijkse organisatie van een symposium over maritiem erfgoed. Dit mede in het kader van kennisvergroting over het maritiem erfgoed.

Wij zullen de gemeenten stimuleren in historische settings lig-

plaatsen te creëren voor historische schepen en deze tegen niet-commerciële prijzen te verhuren.

In de lijst met historische schepen van de Federatie Oud-Nederlandse Vaartuigen zijn de belangrijkste Zeeuwse schepen opgenomen. Gebleken is dat bij de gemeenten te weinig bekendheid is met deze lijst. Wij zullen deze lijst onder de aandacht van gemeenten brengen, zodat zij deze kunnen gebruiken bij bijvoorbeeld het toekennen van ligplaatsen voor historische schepen.

Voor de oplossing van het tekort aan deskundige vaklieden voor restauratie en onderhoud van schepen onderzoeken wij of het mogelijk is een Restauratie Opleidingsproject voor maritiem erfgoed te starten (zie 5.1.2).

Tenslotte zullen wij in overleg met het Platform een pilot maritiem erfgoed opzetten, analoog aan de reeds uitgevoerde pilots over historische boerderijen en historische kerken. Hierbij wordt het maritiem erfgoed in kaart gebracht en wordt onderzocht wat de voorwaarden zijn voor instandhouding en ontwikkeling hiervan.

Acties:

- Bezien of het mogelijk is instandhoudingssubsidies voor schepen te verstrekken;
- Uitbreiding realiseren bij de SCEZ voor mobiel erfgoed, met nadruk op maritiem erfgoed;
- Continueren van de administratieve ondersteuning van het Platform Maritiem erfgoed;
- Gemeenten stimuleren in historische settings ligplaatsen te creëren voor historische schepen;
- FONV lijst onder de aandacht brengen van gemeenten;
- Pilot Maritiem erfgoed opzetten.

Borsele (SGB). In het kader van Cultuur Continu ondersteunen wij tot en met 2008 deze stichting jaarlijks voor onder meer de begeleiding van de vrijwilligers en voor de realisatie van het masterplan, waarbij wordt ingezet op marketing en communicatie en de relatie met recreatie en toerisme. Daarnaast verlenen wij incidenteel subsidie voor (onderzoek m.b.t.) instandhouding van de gebouwde onderdelen van de SGB. De SGB is één van de acht geregistreerde musea in Zeeland en in het kader van ons museumbeleid wordt deze organisatie gezien als één van de grote museale attracties in de provincie.

Wij bevorderen dat oude spoortracés weer zichtbaar en ontwikkeld worden, met als prioriteit die in de Zak van Zuid-Beveland.

Acties:

- Incidentele subsidies voor instandhouding gebouwde onderdelen SGB;
- Oude spoortracés weer zichtbaar maken en ontwikkelen.

4.3.2 Railinfrastructuur

Voor wat betreft de spoor- en tramwegen concentreren wij ons op de spoorlijn Goes-Borsele in de Zak van Zuid-Beveland. Deze ringlijn werd in 1927 voor met name het vervoer van landbouwproducten aangelegd.

Tegenwoordig wordt de lijn op het traject Goes-Hoedekenskerke geëxploiteerd door de Stichting Stoomtrein Goes-

Cultuurhistorie in de samenleving

5.1 Erfgoededucatie

Cultureel erfgoed is overal om ons heen. Aan de hand van onze cultuurhistorie kunnen wij onze geschiedenis ontdekken en bestuderen. In deze nota onderscheiden we: erfgoedonderwijs en erfgoedopleidingen. Onderwijs richt zich vooral op het aanbod van erfgoededucatie voor het primair en voortgezet onderwijs. De opleidingen zijn gericht op het 'leren behouden' van cultureel erfgoed. Naast scholieren zijn er velen die interesse hebben in cultuurhistorie. Om deze groep ook te bedienen dient erfgoed te worden ontsloten en toegankelijk gemaakt te worden.

5.1.1 Onderwijs

Onderzoek doen naar cultuurhistorie is leerzaam én leuk. De leerling ontwikkelt 'historisch besef' en doet tegelijkertijd diverse vaardigheden op, zoals kijken, vragen stellen en discussiëren. Bovendien krijgt de leerling door het leren over en van zijn directe omgeving waardering voor die omgeving. Als provincie dragen wij bij aan de bewustwording en kennisvergroting van cultuurhistorie, die bijdragen aan de vergroting van het draagvlak hiervoor. Erfgoedonderwijs is een goede manier om dit te bewerkstelligen en daarom ziet de provincie erfgoedonderwijs als één van haar provinciale speerpunten.

Uitvoering

De provincie draagt op verschillende manieren bij aan deze bewustwording en kennisvergroting. De provincie deelt met de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de ambitie om cultuureducatie binnen en in relatie met het primair en voortgezet onderwijs te versterken. De provinciale subsidie-regeling C-culture (2004-2008) kent het programma 'Cultuur en School'. Dit programma heeft als subdoelstelling de toename van het aantal vraaggerichte activiteiten/producten op het gebied van erfgoededucatie door en voor het primair en voortgezet onderwijs.

Ondersteuning

Met de introductie van de gemeentelijke cultuurmenu's door Scoop, Zeeuws instituut voor Sociaal Culturele ontwikkeling (kortweg Scoop), is een belangrijke structuur ontstaan voor de inbedding van erfgoededucatie in het onderwijs. De SCEZ heeft via de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs

van de provincie de opdracht voor de ontwikkeling van een structureel aanbod op het terrein van erfgoededucatie. Scholen en instellingen kunnen bij de SCEZ terecht voor advies met betrekking tot de ontwikkeling van nieuw lesmateriaal en voor het lenen van projecten. De consultant erfgoededucatie van SCEZ werkt samen met SCOOP aan het versterken van de infrastructuur voor erfgoededucatie. Tussen SCEZ, SCOOP en regionale centra voor kunsteducatie wordt afgestemd over erfgoededucatie binnen de eerder genoemde cultuurmenu's.

Verder geeft de SCEZ coördinatie en administratieve ondersteuning aan het Provinciaal Erfgoededucatie Platform (PEP). Het aanbod van erfgoededucatie in Zeeland is gebundeld onder de naam Projector en op de website van de SCEZ te raadplegen.

Acties:

- Bijdragen aan de bewustwording en kennisvergroting van cultuurhistorie in het onderwijs.

5.1.2 Opleiding

Restauratie Opleidingsproject

In de restauratiesector voor gebouwde monumenten is een (dreigend) tekort aan voldoende gespecialiseerde arbeidskrachten. Om hierin verbetering te brengen is vanaf begin 2006, aansluitend op de landelijk ontwikkelde structuur hiervoor, ook in Zeeland een restauratie opleidingsproject (ROP) van start gegaan. Doelstelling van het project is het verhogen van het aantal restauratievaklieden en het behoud van restauratiekennis en -vaardigheden.

Wij subsidiëren tot en met 2008 jaarlijks mee aan dit project.

Ook voor restauratie en onderhoud van schepen zijn deskundige vaklieden nodig. Hieraan is momenteel een groot gebrek. Het ROP zou uitgebreid kunnen worden met maritiem erfgoed. Echter de gehele Noordzeeregio kent de problematiek van steeds minder deskundigheid voor restauratie en onderhoud van schepen. Daarom onderzoeken wij of het mogelijk is samen met regio's rondom de Noordzee een ROP voor maritiem erfgoed te starten.

Restauratie Opleidingsproject. Leerling Ashot Akhmedov (rechts) met zijn leermeesters aan het werk op de historische scheepswerf Meerman in Arnhemuiden.

Opleiding molenaars

Om molens te laten draaien zijn goed opgeleide molenaars noodzakelijk. Daarom dragen wij de komende jaren bij aan de opleiding van molenaars, die wordt georganiseerd door het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Acties:

- Voortzetten subsidie aan ROP voor verhogen van het aantal restauratievakklieden en het behoud van restauratiekennis en -vaardigheden;
- Onderzoeken of een ROP maritiem erfgoed mogelijk is;
- Bijdragen aan de opleiding van molenaars.

5.1.3 Erfgoed toegankelijk

Erfgoededucatie is niet alleen gericht op het onderwijs. Het is een leermiddel voor iedereen. Om van erfgoed te kunnen leren dient het toegankelijk te zijn. De komende jaren dragen wij bij aan het toegankelijk maken, waardoor meer mensen dan alleen scholieren het kunnen beleven en ervan kunnen leren.

De in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur in kaart gebrachte gegevens kunnen gebruikt worden als input voor erfgoededucatie. Tevens komt de kaart voor iedere geïnteresseerde beschikbaar op de website van de provincie.

Uitvoering

Met het programma 'Erfgoed Toegankelijk' van C-culture, wil de provincie het Zeeuws cultureel erfgoed ontsluiten: zichtbaar en beleefbaar maken.

Daarnaast heeft de SCEZ in samenwerking met onder andere de Zeeuws Bibliotheek de website geschiedeniszeeland.nl ontwikkeld. Deze website draagt onder meer bij aan de ontsluiting van de collectie van verschillende Zeeuwse cultuurhistorische organisaties.

Ondersteuning

De SCEZ adviseert andere erfgoedorganisaties, in het bijzonder musea, over de educatieve mogelijkheden van hun collecties. Daarnaast levert de SCEZ een bijdrage aan diverse provinciale en landelijke themajaren. Zo organiseert de SCEZ al enige jaren cursussen op het gebied van erfgoed, zoals de cursus 'Wonen in een monumentenpand'.

Acties:

- CHS toegankelijk maken voor een breed publiek, mede ten behoeve van erfgoededucatie;
- In het kader van C-culture activiteiten voor het ontsluiten van cultureel erfgoed subsidiëren.

5.2 Cultuurhistorie en toerisme

Het toeristisch- en het cultuurbeleid hebben een nauwe relatie met elkaar.

Wij willen dat de cultuurhistorie door zoveel mogelijk Zeeuwen en bezoekers van onze provincie gezien en beleefd wordt.

Met het cultuurbeleid is de bescherming en ontwikkeling van cultuurhistorie gericht op het handhaven of verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit, die het betreffende landelijk of stedelijk gebied aantrekkelijk maakt voor bewoners en bezoekers. In het kader van cultuurparticipatie worden inwoners en bezoekers gestimuleerd van deze aanwezige kwaliteit gebruik te maken en ervan te genieten.

Door een betere benutting van dit cultuuraanbod kunnen we twee doelen bereiken: enerzijds krijgen de aanbieders van cultuur meer bezoekers en daarmee inkomsten en anderzijds bereiken we vanuit het toerisme een nieuwe doelgroep (cultuurliefhebbers), die een aanvulling kan zijn op de primaire doelgroep van Zeeland, de gezinnen met kinderen. Bovendien kunnen we daarmee een bijdrage leveren aan de verlenging van het seizoen.

Veel thema's uit de cultuurhistorie van Zeeland lenen zich voor ontsluiting via cultuurtoerisme. Daarbij gaat het in de eerste plaats om fysieke ontsluiting, het daadwerkelijk toegankelijk maken. Ten tweede is het van belang dat de bezoeker zich bewust wordt van bepaalde ontwikkelingen, van de samenhang daartussen en de context hiervan.

Fysieke ontsluiting gaat samen met het informeren van bewoners en toeristen. Hiervoor dient relevante informatie verzameld, gebundeld en ontsloten te worden. Ontsluiting kan via een brochure, via een website of via andere informatiedragers. Daarnaast is ook de presentatie van belang. Bij de vrijetijdsbesteding in de hedendaagse samenleving draait het immers meer en meer om de beleving. Alleen een voorwerp, gebouw, route, site of museum kan de gemiddelde toerist niet meer in vervoering brengen. Het gaat in hoge mate om het achterliggende verhaal en de authenticiteit van dit verhaal. Dit verhaal kan bijdragen aan de bewustwording van bezoekers. Immers,

plekken en structuren waarvan het verhaal bekend is, betekenen meer in onze beleving dan plekken en structuren zonder een duidelijke geschiedenis.

Een belangrijke rol hierin spelen musea en bezoekerscentra. Deze kunnen de verhalen over hun collecties verbinden aan de verhalen over de plek, het dorp, de stad of regio waar het museum is gevestigd en zo ontsluiting van cultureel erfgoed in de directe omgeving bevorderen. Dit is toegepast in het in april 2006 geopende Het Bolwerk, Museum voor de Staats Spaanse Linies in IJzendijke.

Ook de in het voorjaar van 2006 uitgebrachte Capitoolgids van Zeeland draagt hier aan bij. Verder kunnen ook thematische projecten de samenhang versterken, zoals de themajaren en Open Monumentendag.

Daarnaast kan invulling van toeristische activiteiten in cultuurhistorische gebouwen, zoals hotels en andere logiesvormen, een meerwaarde opleveren.

Voor de beleving van het landschap is het toeristisch-recreatieve netwerk van groot belang.

Onder toeristisch-recreatief netwerk verstaan we zowel de infrastructuur (fietspaden, wandelpaden, ruiterspaden, aanlegsteigers voor kleine watersport, aankleding route en bijvoorbeeld pontjes) als de bewegwijzering, de routes, de overstap-punten op andere vormen van vervoer en de informatie over het netwerk. Deze netwerken kunnen bijdragen aan de ontsluiting van ons cultureel erfgoed. De gegevens uit de cultuurhistorische hoofdstructuur kunnen gebruikt worden voor het samenstellen van routes.

Onze ambitie voor de komende zes jaar is per jaar één tot twee cultuurhistorische locaties toeristisch te ontsluiten.

Acties:

- Relatie cultuurhistorie en toerisme versterken door middel van fysieke ontsluiting, bewustwording en thematische projecten.

Partners

In Zeeland wordt veel waarde gehecht aan onderlinge samenwerking en afstemming tussen culturele organisaties en tussen deze en andere organisaties, zoals overheden.

6.1 Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland

Dé partner bij het uitvoeren van ons provinciaal erfgoedbeleid is de SCEZ. Het mag uit de vorige hoofdstukken duidelijk zijn dat de SCEZ een belangrijke rol vervult op het terrein van cultuurhistorie en monumenten.

In *Cultuur Continu* zijn vijf dragende provinciale culturele organisaties aangewezen, die ieder op hun eigen wijze een belangrijke positie innemen voor de cultuur in Zeeland. Op het gebied van cultureel erfgoed is de dragende instelling de SCEZ. De SCEZ is het aanspreekpunt en kenniscentrum op dit gebied. SCEZ geeft mede uitvoering aan onze ambities. In *Cultuur Continu* zijn de volgende taken voor de SCEZ vastgelegd: het bevorderen van een integrale benadering van cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit, het versterken van het vrijwilligersnetwerk, het intensiveren van erfgoededucatie en het bijdragen aan het behoud van cultureel erfgoed. Op basis van de meerjarige beleidsvisies van de SCEZ en de uitgangspunten van *Cultuur Continu* is met de SCEZ een convenant budgetfinanciering afgesloten en zijn prestatieafspraken gemaakt.

Naast deze taken verwachten wij van de SCEZ dat zij vanuit haar steunfunctietaken, binnen het subsidieprogramma C-cultuur, en met name het programma Erfgoed Toegankelijk, derden stimuleert projecten te ontwikkelen.

Voor het behoud van cultuurhistorie is het van belang dat een coördinatiepunt voor meldingen van bedreigd erfgoed wordt opgericht en ondergebracht bij de SCEZ. Uit onderzoek is gebleken dat diverse particuliere monumentenorganisaties hieraan behoefte hebben. Behalve een centraal punt voor meldingen van bedreigd erfgoed, kan een meldpunt een goed instrument zijn voor het particulier initiatief om tot inhoudelijke samenwerking te komen en van elkaars kunde en kennis te profiteren.

Wij zien in het kader van deze uitwerkingsnota een aantal nieuwe uitvoeringstaken voor de SCEZ: de genoemde oprichting en ondersteuning van een Platform Historische kerken, het instellen van een boerderijenlijn, een meldpunt bedreigd erfgoed, en de uitbreiding van de ondersteuning van het maritiem erfgoed.

6.2 Vrijwilligersorganisaties

Het stimuleren en faciliteren van vrijwilligerswerk op alle beleidsterreinen is één van de doelstellingen van het algemeen provinciaal beleid.

Zeeland heeft met name op het gebied van het cultureel erfgoed een groot aantal vrijwilligersorganisaties. Ons beleid is gericht op de ondersteuning en professionalisering van provinciaal opererende vrijwilligersorganisaties die op dit terrein actief zijn.

Een aantal vrijwilligersorganisaties die op het gebied van cultuurhistorie actief zijn, ontvangt een subsidie voor de "apparaatskosten", zoals bijvoorbeeld de Boerderijenstichting Zeeland en de Vereniging de Zeeuwse Molen. Het versterken van het vrijwilligersnetwerk is één van de hoofdtaken van de SCEZ. Dit gebeurt door begeleiding en ondersteuning van het uitvoerende werk en in het bijzonder het verhogen van de kwaliteit daarvan.

Vrijwilligersorganisaties kunnen op twee manieren ondersteund worden door de SCEZ. Allereerst krijgt een aantal organisaties facilitaire ondersteuning, zoals de Boerderijenstichting Zeeland, de Provinciale Commissie Zeeland van Heemschut, de Stichting Oude Zeeuwse kerken, de Werkgroep Industrieel Erfgoed Zeeland en de Archeologische Werkgemeenschap afdeling Zeeland (zie voor deze laatste onze *Nota Archeologie 2006-2012*). Hierbij wordt administratief-secretariële ondersteuning en deels ook facilitaire ondersteuning geboden. Tevens biedt de SCEZ inhoudelijke ondersteuning en afstemming aan verschillende vrijwilligersorganisaties.

Voor een aantal onderwerpen zijn er speciale overlegvormen opgericht, zoals het Platform Verdedigingswerken Zeeland en het Provinciaal Molenoverleg. Hieraan levert de SCEZ administratieve ondersteuning.

Mede naar aanleiding van het Jaar van het Kasteel 2005 zal op verzoek van de Kastelenstichting worden bekeken of er ook een Platform Zeeuwse kastelen en buitenplaatsen opgericht en ondersteund kan worden door de SCEZ.

Daarnaast hechten wij er belang aan dat er een platform voor historische kerken wordt opgericht (zie 4.2.1).

Voor de informatieverstrekking over boerderijen stellen wij voor een zogenaamde *boerderijenlijn* in te stellen (zie 4.2.2).

Naast de SCEZ speelt Scoop een rol inzake vrijwilligers. In samenwerking met onder meer de SCEZ richt Scoop zich met

name op de opkomst van de nieuwe vrijwilliger, maatschappelijk betrokken ondernemen en het achterblijven van vrijwillige inzet onder jongeren. Scoop verstrekt informatie en advies en hulp bij projectvoorstellen en subsidieaanvragen, en stelt ruimten beschikbaar aan lokale steunpunten, verenigingen en instellingen.

6.3 Gemeenten

De dertien Zeeuwse gemeenten zien wij als een zeer belangrijke partners die medebepalend zijn voor het welslagen van onze ambities. In *Cultuur Continu* is vermeld dat wij meer samenwerking en betere afstemming met de gemeenten willen, daarbij rekening houdend met de eigen culturele ambities van de gemeenten. Zonder de gemeenten is ons cultuurbeleid niet uitvoerbaar. Dat geldt ook voor ons beleid voor cultuurhistorie en monumenten; alle activiteiten voor behoud, ontwikkeling en ontsluiting die we als provincie mede mogelijk maken, vinden immers plaats in deze gemeenten.

Wij rekenen er op dat de Zeeuwse gemeenten ook een bijdrage leveren aan het regionale commitment, met name als zij eigenaar zijn of contractueel verbonden zijn, zoals bijvoorbeeld bij historische kerktorens.

Op het gebied van Cultuurhistorie en Monumenten zien wij de gemeenten als volgt als partner:

- Wij stimuleren de gemeenten cultuurhistorie te behouden en er rekening mee te houden bij toekomstige ontwikkelingen. Hiervoor is de CHS een zeer geschikt middel, waar alle gemeenten via het internet toegang tot hebben. Gemeenten kunnen hier gebruik van maken bij bijvoorbeeld het opstellen van een gemeentelijke monumentenlijst, de herbestemming van oude gebouwen en het creëren van historische ligplaatsen voor historische schepen.
- Door middel van samenwerking willen wij met de gemeenten een aantal voorbeeldprojecten initiëren, met name op het gebied van culturele planologie.
- Tot slot zorgen wij voor een betere afstemming en uitwisseling van kennis vooral op het gebied van monumenten en maritiem erfgoed. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het op te richten provinciale Platform historische kerken.

6.4 Rijk

Een belangrijke partner is het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Wij werken samen met de minister van OCW aan een aantal ambities op het terrein van cultuureducatie, cultuurbereik en actieve en passieve cultuurdeelname. Wij matchen de rijksbijdrage en voeren het Actieplan Cultuurbereik Zeeland uit, waarvan een aantal onderdelen specifiek is gericht op cultuurhistorie.

De nieuwe Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) zet zich in voor onze historische omgeving en voor het daarmee verbonden erfgoed. Wij werken hier-

mee onder meer samen in relatie tot de verankering van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening. Daarnaast participeren wij met deze dienst in het Steunpunt Monumentenzorg Zeeland, waarvan wij ieder de helft subsidiëren.

Zoals blijkt uit voorstellen in deze nota willen wij, aanvullend aan de rijkssubsidies, subsidies gaan verstrekken voor de restauratie van een aantal categorieën rijksmonumenten, zoals kerken en molens. Daarnaast zetten wij onze onderhouds- cq instandhoudingsubsidies voort, die tevens een aanvulling vormen op de subsidies van het rijk.

6.5 Grensoverschrijdende partners

Naast de Zeeuwse gemeenten kennen wij ook grensoverschrijdende partners: onze partners binnen het Convenantoverleg Cultuur Zuid-Nederland, de Belgische grensprovincies Oost- en West-Vlaanderen en de landen binnen de Noordzeeregio (North Sea Commission).

De culturele samenwerking met onze Belgische bureaus bestaat al jaren. Hiervoor is de beleidsnota Cultuur zonder grenzen; de toekomst van het grensoverschrijdend cultuurbeleid in de Euregio Scheldemond 2005-2008 verschenen. Voor wat betreft cultuurhistorie is met name de genoemde intensivering van de samenwerking op het terrein van cultuurtoerisme van belang.

Een belangrijk project op het gebied van cultuurhistorie is het project over de Staats Spaanse Lijnen, die in het grensgebied van Zeeuws-Vlaanderen en België liggen. Bij dergelijke projecten is samenwerking en afstemming van groot belang.

Wij werken samen met de landen in de Noordzeeregio om tot een gezamenlijk Restauratie Opleidingsproject voor maritiem erfgoed te komen (zie 5.1.2).

6.6 Overige organisaties

Organisaties zoals Staatsbosbeheer, de Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ) en de Stichting Het Zeeuwse Landschap zien wij als partner bij het beheren, onderhouden en herstellen van cultuurhistorische elementen en structuren. Staatsbosbeheer en Het Zeeuwse Landschap hebben naast natuurterreinen ook het beheer over specifieke cultuurhistorische objecten en locaties en zijn hier veelal goed voor uitgerust.

Als voorbeeld gelden forten van de Staats Spaanse Lijnen die niet alleen beheerd worden maar vaak ook in eigendom zijn bij deze organisaties.

De SLZ draagt bij aan het behoud en het onderhoud van kleinere cultuurhistorische elementen. Door haar positie en de talrijke contacten met agrariërs en particulieren in het buitengebied, is deze stichting goed in staat juist daar aan

cultuurhistorie te werken.

Bovendien heeft de SLZ een uitgebreid netwerk van vrijwilligers.

Acties:

- Samenwerking en afstemming met de partners voortzetten;
- Oprichting van een meldpunt bedreigd erfgoed;
- Kennisuitwisseling versterken;
- Het stimuleren en faciliteren van vrijwilligerswerk

Financieel kader

Tot en met 2008 zijn in het kader van de cultuurnota Cultuur Continu voor cultuurhistorie en monumenten de volgende middelen beschikbaar (raming 2006):

SCEZ (inclusief steunpunt monumentenzorg)	€	1.294.177,- *
Uitvoering 10-puntenplan cultuurhistorie	€	79.800,-
Boerderijstichting Zeeland	€	2.500,-
Stoomtrein Goes-Borsele	€	30.360,-
St. Behoud Hoogaars	€	15.082,50
Ver. De Zeeuwse Molen	€	2.500,-
Bond Heemschut Zeeland	€	1.500,-
C-culture, Erfgoed toegankelijk	€	105.577,50
C-culture, Versterken cultureel erfgoed (waaronder 200.000,- onderhoudssubsidies rijksmonumenten en draaipremies molens)	€	210.146,-
Totaal	€	1.741.643,-

* Dit bedrag is de volledige budgetsubsidie op jaarbasis van de SCEZ. Dit bedrag is ook voor levering van producten en diensten die niet binnen de werkingssfeer van deze uitwerkingsnota vallen, zoals immaterieel erfgoed, archeologie, etc.

Voor het realiseren van nieuw beleid stellen wij in de periode 2007-2012 een extra bedrag van € 400.000,- beschikbaar. Dit wordt als volgt verdeeld (inclusief € 25.000,- uit 10-puntenplan cultuurhistorie in 2007 en 2008):

2007

restauratie kerken	€	150.000,-
restauratie molens	€	150.000,-
restauratie boerderijen (niet - rijksmonumenten)	€	50.000,-
restauratie Zwartenhoekse Zeesluis	€	50.000,-
pilot maritiem erfgoed	€	25.000,-
totaal	€	425.000,-

2008

restauratie kerken	€	150.000,-
restauratie molens	€	150.000,-
restauratie boerderijen (niet - rijksmonumenten)	€	50.000,-
restauratie boerderijen (rijksmonumenten)		PM
restauratie Zwartenhoekse Zeesluis	€	50.000,-
boerderijenlijn/meldpunt bedreigd erfgoed	€	25.000,-
totaal	€	425.000,-

vanaf 2009

restauratie kerken	€	150.000,-
restauratie molens	€	150.000,-
restauratie boerderijen (niet - rijksmonumenten)	€	75.000,-
restauratie boerderijen (rijksmonumenten)		PM
boerderijenlijn/meldpunt bedreigd erfgoed	€	25.000,-
totaal	€	400.000,-

Daarnaast wordt voor de inhoudelijke ondersteuning van het mobiel erfgoed (met nadruk op maritiem erfgoed) vanaf 2007 parttime uitbreiding gerealiseerd bij de SCEZ.

Cultuurhistorische hoofdstructuur

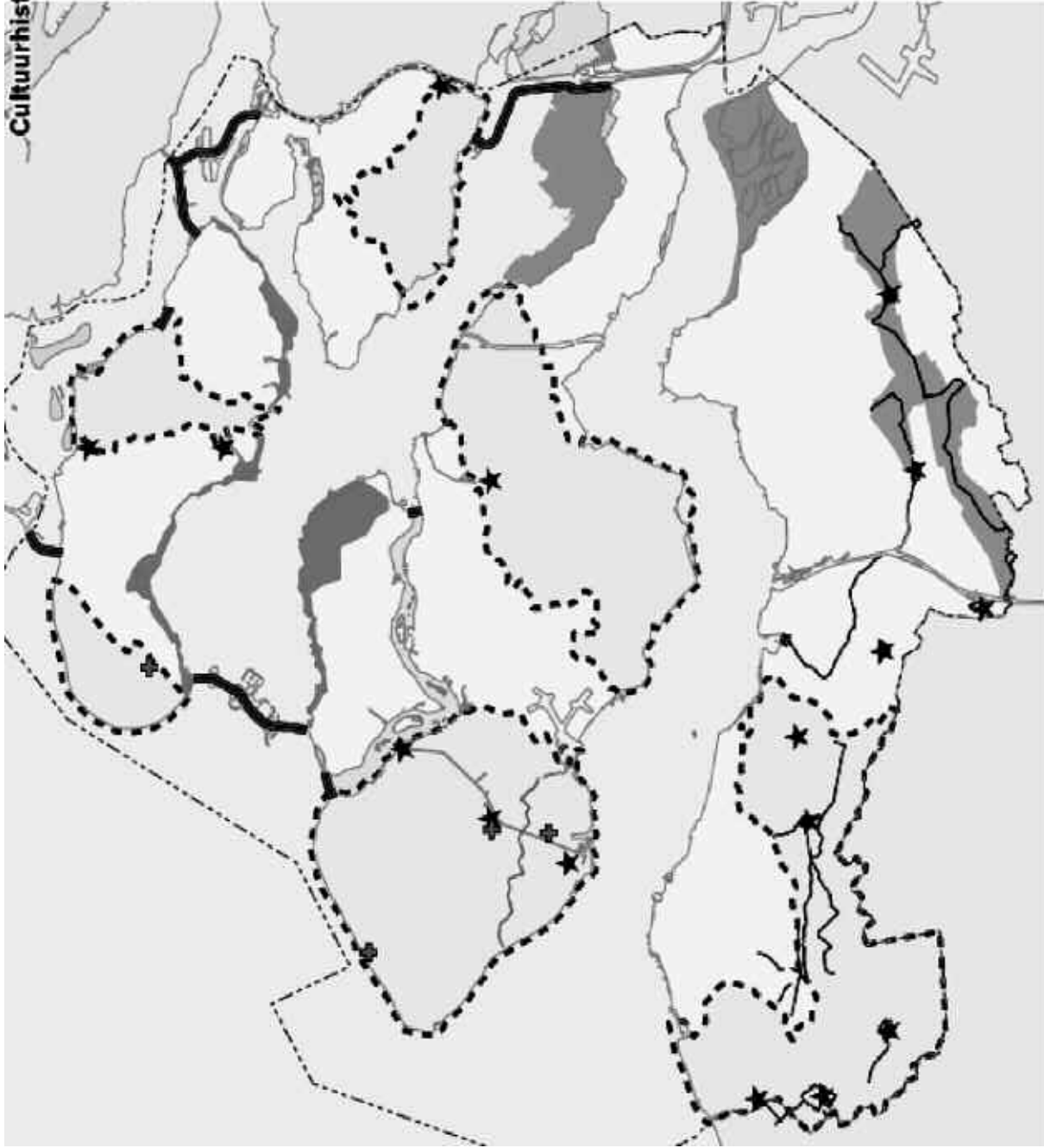
- Omgaan met water:**
- Provinciale Belvedere gebieden
 - vandrunkien gebieden
 - kuststrook/landwinst en -verlies
 - delzawerkoch
- Fortificaties:**
- bung
 - vestingstad
 - Staats-Spaanse linies
 - landfront Vlissingen

Kaartnummer: 4.10

Status: Kwaliteitskaart

PROVINCIE ZEELAND
Directie Ruimte, Milieu en Water

Cijfermatige gegevens boerderij-inventarisatie Zeeland

Provincie Zeeland Totaaloverzicht

Bebouwing - aantal

Onder-zocht	Gerappor- teerd	Kwalificatie A	Kwalificatie B	Kwalificatie C	Kwalificatie D	Kwalificatie X	Kwalificatie Ov
4955	4795	616	2596	1295	210	78	160
Complexen	3253	733	1555	926	9	30	
Woonhuizen	3418	858	1857	671	3	29	
schuur 1	269	60	134	60	0	15	
schuur 2	705	102	405	188	0	10	
Woonhuis-schuur	728	189	389	118	0	32	
Wagenschuur	760	283	347	79	0	51	
Varkenshok	357	108	180	42	0	27	
Bakhuys	397	102	203	58	2	32	
Overige bijgebouwen	131	23	75	23	0	10	
- kippenhok	54	15	33	4	1	1	
- zomerhuis	39	17	17	1	2	2	
- kiemschuur	58	12	39	4	0	3	
- kapschuur	75	20	28	14	0	13	
- rest (o.a. aardappelkelder, stal, dulvenhokken)							

Bebouwing - procenten

Gerappor- teerd	Kwalificatie A	Kwalificatie B	Kwalificatie C	Kwalificatie D	Kwalificatie X
100%	12,8%	54,1%	27,0%	4,4%	1,6%
67,8%	22,5%	47,8%	28,5%	0,3%	0,9%
71,3%	25,1%	54,3%	19,6%	0,1%	0,9%
5,6%	22,3%	49,8%	22,3%		0,5%
14,7%	14,5%	57,4%	26,7%		0,3%
15,2%	26,0%	53,4%	16,2%		1,0%
15,8%	37,2%	45,7%	10,4%		1,6%
7,4%	30,3%	50,4%	11,8%		0,8%
8,3%	25,7%	51,1%	14,6%	0,1%	1,0%

4790=100% >

De hier gegeven percentages zijn een uitsplitsing van de in kolom 1 weergegeven hoeveelheid boerderijen.

